

Manuál

k přípravě školního (třídního) vzdělávacího programu mateřské školy

**Výzkumný ústav pedagogický v Praze
2005**

Autorský kolektiv

Zpracovatel:

PhDr. Kateřina Smolíková (VÚP Praha)

Spolupráce:

Mgr. Martina Kupcová (VÚP Praha)

Odborní poradci a konzultanti:

PaedDr. Alice Bláhová (ČŠI), Mgr. Hana Nádvořníková (SPgŠ), Mgr. Zuzana Bečvářová (ČŠI), PhDr. Dana Moravcová, Ph.D. (ředitelka mateřské školy, PdF ZU Plzeň) a učitelky a ředitelky mateřských škol

Předkládaný Manuál k přípravě školního (třídního) programu mateřské školy (2005) vychází z předchozí pracovní verze Manuálu pro tvorbu školního vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (2003) a nahrazuje ji.

Text byl upraven podle dosavadních zkušeností a názorů tvůrců i hodnotitelů školních vzdělávacích programů. Otázky a problémy, které v první etapě tvorby ŠVP v praxi vyvstávaly, byly průběžně mapovány a diskutovány s ředitelkami i učitelkami mateřských škol zejména při příležitosti nejrůznějších vzdělávacích akcí (školení, semináře, praktické dílny). Návrhy jejich řešení byly konzultovány s odborníky, zástupci ČŠI i s praxí a následně pak promítnuty do závěrečné podoby Manuálu.

Poděkování patří všem, kdo se svými dotazy, postřehy a podněty na dopracování manuálu jakkoli podíleli.

Obsah

Úvod	4
1. Školní vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (ŠVP) jako povinný pedagogický dokument	5
Co vyplývá ze školského zákona	5
ŠVP jako dokument veřejný	5
ŠVP a spojování škol	5
2. Co přináší aktualizovaný manuál	6
Proč byl manuál upraven	6
Co je v manuálu nového	6
3. Tvorba školního vzdělávacího programu	6
Postup tvorby	6
Soulad RVP PV a ŠVP	8
Co vyplývá z RVP PV pro uspořádání učiva v ŠVP	9
4. Obsah školního vzdělávacího programu	9
4.1 Obsah a uspořádání ŠVP	9
4.2 Škola a její vzdělávací program	10
Identifikační údaje	10
Charakteristika školy	10
Charakteristika vzdělávacího programu	10
Podmínky a organizace vzdělávání	11
4.3 Vzdělávací obsah (uspořádání učiva)	11
Integrované bloky	11
Rozmanitost v pojetí integrovaných bloků	12
Tvorba integrovaných bloků	12
Zaměření bloků	12
Volba a formulace témat	13
Obsah bloků	13
Rozsah bloků a jejich počet v ŠVP	13
Jakým způsobem charakterizovat blok v ŠVP	13
Skladba bloků v ŠVP a její časový rozsah	14
Závaznost „školních“ bloků pro třídní pedagogy	14
Časový plán bloků	14
4.4 Doplnující programy a projekty a další aktivity	15
4.5 Přehled o evaluační činnosti školy	15
5. Kvalita školního vzdělávacího programu	16
Kdy je ŠVP vyhovující	16
Za jakých podmínek má ŠVP naději na úspěch	17
6. Třídní vzdělávací program (TVP)	18
Smysl TVP	18
ŠVP, TVP a hranice mezi nimi	18
Charakteristika TVP a jeho příprava	18
„Třídní“ bloky a jejich plánování	19
Užitečnost TVP	20
Realizace TVP	20
7. Metodické poznámky	21
7.1 Evaluace a hodnocení	21
Oblasti evaluace a hodnocení	22
Techniky evaluace a hodnocení	22
Evaluační kritéria	23
7.2 Praktické využití evaluačních aktivit	23
Evaluace podmínek	23
Evaluace školního programu	24
Evaluace integrovaného bloku, jeho průběhu a výsledků	24
Hodnocení a sebehodnocení pedagogů	24
Hodnocení vzdělávacích výsledků u jednotlivých dětí	25
7.3 Činnosti a poznatky v ŠVP a TVP	25
Příloha	
Poznámky k tvorbě školního vzdělávacího programu ve speciální mateřské škole	28
1. ŠVP speciální mateřské školy pro děti se zdravotním postižením	29
2. ŠVP speciální mateřské školy při zdravotnickém zařízení	31

Úvod

Předkládaný **Manuál k přípravě školního (třídního) vzdělávacího programu mateřské školy** přímo navazuje na **Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV 2004)**.

Zatím co RVP PV poskytuje mateřským školám základní informace, pokyny i podněty k tvorbě i realizaci školního vzdělávacího programu (ŠVP), manuál ukazuje, jak s těmito informacemi pracovat a jak na jejich základě a s jejich pomocí školní program tvořit a naplňovat.

Protože v mateřských školách je běžnou praxí, že pedagogové ŠVP realizují v podobě programů třídních (TVP), přizpůsobených konkrétním potřebám dětí, přesahuje manuál v některých směrech svůj původní účel: není jen **průvodcem tvorbou ŠVP, ale zasahuje také do úrovně TVP** a částečně plní i roli **metodického průvodce každodenní školní praxí**¹.

Na rozdíl od RVP PV je manuál materiálem **doporučeným**. Pomoc, kterou nabízí, mohou školy a jejich pedagogové uplatnit dle svého uvážení.

¹ Problematice třídních vzdělávacích programů a jejich naplňování se bude hlouběji věnovat Metodika pro učitelky mateřských škol, která je v návaznosti na předložený manuál připravována. Předpokládá se, že bude dokončena a pro potřeby praxe zveřejněna (v elektronické podobě) v roce 2006.

1. Školní vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (ŠVP) jako povinný pedagogický dokument

Co vyplývá ze školského zákona²

V důsledku nového školského zákona se výrazným způsobem proměňuje situace mateřských škol, resp. předškolního vzdělávání. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) byl vydán Opatřením ministryně školství, mládeže a tělovýchovy³ s účinností od 1. 3. 2005. Podle RVP PV postupují školy nejpozději od 1. září 2007, tzn. že mateřské školy si v průběhu školních let 2005 – 2007 postupně připravují své školní vzdělávací programy v souladu s principy a zásadami RVP PV.

Smysl tvorby ŠVP

Pro práci školy představuje ŠVP **základní pedagogický dokument**, vlastní projekt (plán) výchovné a vzdělávací práce. Proto je důležité dobře jej chápat zejména ve vztahu k RVP PV. RVP PV poskytuje **rámcová** pravidla pro vzdělávání dětí předškolního věku. Vypovídá o tom, jaké cíle je třeba v práci s dětmi sledovat, čeho mohou děti na této úrovni vzdělávání dosáhnout a co dělat pro to, aby vzdělávání bylo smysluplné a efektivní (za jakých podmínek by mělo probíhat, které formy a metody jsou vhodné apod.). Vyjadřuje **optimální představu** o institucionálním vzdělávání dětí předškolního věku, k níž by měla směřovat veškerá vzdělávací práce všech mateřských škol. Není to program, podle kterého by bylo možno přímo učit, ale program, jímž se školy **řídí při tvorbě vlastních školních programů**.

ŠVP je naproti tomu program, na jehož základě bude konkrétní škola fungovat a kterým se budou její pedagogové **řídít ve vzdělávacím procesu**. Pedagogové mají možnost si volit různé vzdělávací cesty, jak požadavky RVP PV naplní, a stejně tak i různé prostředky (obsah, formy, metody apod.). Na rozdíl od RVP PV by měl ŠVP vyjadřovat **představu reálnou**, v daných podmínkách realizovatelnou (tj. odpovídající konkrétním podmínkám školy a dostatečně přizpůsobenou možnostem, potřebám a přáním dětí i jejich rodičů)⁴.

ŠVP jako dokument veřejný

Dle školského zákona má odpovědnost za vytvoření školního vzdělávacího programu ředitel školy; ředitel školní program také vydává. ŠVP je dokumentem veřejným a jako takový je přístupný České školní inspekci a měl by být přístupný i odborné a laické veřejnosti. ŠVP musí být proto ředitelem **zveřejněn na přístupném místě** (aby bylo možno do něho nahlížet a eventuálně pořizovat jeho opisy, výpisy či kopie).

Ředitel mateřské školy je dle školského zákona povinen projednat ŠVP se **zřizovatelem**. Se školním vzdělávacím programem by měly být seznamováni **rodiče dětí**, popř. by tento program (nebo některé jeho části) měl být s nimi projednáván. ŠVP jim přináší důležité informace o mateřské škole (o vzdělávacím prostředí školy, o její organizaci, o tom, jaké aktivity dětem nabízí, jaké jsou možnosti, práva a povinnosti všech zúčastněných apod.). Rodiče tak mají možnost vybrat si mateřskou školu s takovým programem, který bude jim i jejich dítěti nejlépe vyhovovat, případně se mohou svými podněty podílet na jeho úpravě i jeho realizaci.

ŠVP a spojování škol

V případě spojování více mateřských škol v jeden právní subjekt, popř. při spojení mateřské a základní školy, by měly být pro spojované školy zachovány stejné podmínky, jako mají školy

² Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

³ Věstník MŠMT ČR, roč. LXI, sešit 2/2005

⁴ Mateřské školy by měly vytvářet programy, které se v rámci svých možností co nejvíce přibližují optimální představě.

samostatně. **Proto by každá škola měla mít možnost zpracovávat svůj vlastní školní vzdělávací program⁵.**

Nabízí se takový výklad, že při spojení více škol by vzdělávací program celého právního subjektu sestával ze „souboru“ více školních programů, šitých „na míru“ jejich rozdílným podmínkám. Řídící pracovník právního subjektu v tomto případě odpovídá pouze za skutečnost, že jednotlivé školy ŠVP mají. Pak je ovšem nutno delegovat patřičné pravomoci na další pracovníky jednotlivých škol.

2. Co přináší aktualizovaný manuál

Proč byl manuál upraven

Manuál byl upraven zejména v důsledku proměn v tvorbě kurikula i v legislativě, které se promítly do aktualizované verze RVP PV⁶, a zejména pak na základě zkušeností praxe mateřských škol. Školy a jejich pedagogové se na straně jedné naučili s rámcovým programem pracovat, na straně druhé se při tvorbě školních programů objevily nejasnosti a problémy, které nebylo možno dříve dohlédnout. Nyní, po třech letech zkušeností, je možno mnohé z nich vyjasnit.

Co je v manuálu nového

Manuál podrobněji vysvětluje **zásady pro zpracování ŠVP**. Zabývá se především pojetím **vzdělávacího obsahu** a jeho zpracováním ve školním vzdělávacím programu, využitím **rámcových cílů, klíčových kompetencí i obsahu vzdělávacích oblastí** v přípravě ŠVP, tvorbou **integrovaných bloků** a prací s nimi v rámci školních programů i na úrovni programů třídních. Více pozornosti je věnováno **praktické evaluační činnosti mateřské školy**.

Textová podoba neumožňuje prezentovat dostatečně širokou a pestrou nabídku praktických ukázek (může jich být jen omezené množství), a navíc nelze zamezit tomu, aby uvedené ukázky nebyly vnímány jako ideální vzory a nesloužily jako příklady k nápodobě (což může být spíše zavádějící), proto je nová verze manuálu zpracovávána, na rozdíl od verze předchozí, pouze v rovině obecné, **bez konkrétních příkladů**. K uvádění praktických ukázek bude sloužit výhradně elektronický **Portál na podporu rámcových vzdělávacích programů**, který je tvořen v přímé návaznosti na upravený RVP PV a manuál a který byl spuštěn v březnu 2005⁷ na adrese www.rvp.cz.

3. Tvorba školního vzdělávacího programu

Postup tvorby

Vytvořit ŠVP v jeho relativně ucelené podobě, aby vyhovoval daným požadavkům, je dlouhodobější záležitostí. Na jeho přípravě by se měl spolupodílet celý pedagogický sbor, popř. i další zaměstnanci. Lze předpokládat, že společně vytvořený program bude všemi lépe přijat a že jej všichni budou ochotněji a s větším uspokojením naplňovat.

V první řadě je třeba společně zvážit, kterou cestu zvolit: zda vytvořit program úplně samostatně, anebo využít některých vzorů a námětů z okolní praxe, připojit se ke zveřejněným programům (např. k programům Mateřská škola podporující zdraví, Začít spolu, Waldorfský program, Montessori pedagogika či další), popř. tyto možnosti kombinovat (např. ve vlastním programu využít

⁵ Pokud se spojené školy dohodnou a pokud to vyhovuje (např. dvě školy, které spolu úzce spolupracují), mohou mít také program z části společný, z části upravený dle svých podmínek apod.

⁶ Samotný text RVP PV byl upraven a zpřesněn, zejména proto, aby se dosáhlo souladu v pojetí se všemi dalšími rámcovými programy (pro základní a gymnaziální vzdělávání) a plynulé návaznosti mezi jednotlivými etapami vzdělávání v duchu naplňování společných cílů – klíčových kompetencí. **Důležité je, že celkové pojetí RVP PV ani východiska a pojetí předškolního vzdělávání se nemění, v platnosti zůstávají všechny hlavní zásady tvorby a realizace ŠVP PV i způsob práce pedagoga.**

⁷ Bližší informace jsou uvedeny na adrese www.vuppraha.cz

jen některé prvky). Ať už škola zvolí jakoukoli cestu, postup tvorby školního programu bude, alespoň v základních krocích, obdobný.

Celý proces zpravidla začíná vytvořením podmínek a studiem potřebných podkladů, pokračuje rozbořením dosavadní práce školy, vyjasňováním vzdělávacích cílů, záměrů a možností mateřské školy, volbou metod, forem a dalších prostředků vzdělávání, přijetím určitých rozhodnutí, tvorbou vlastní vzdělávací nabídky a postupně dospívá k ucelenému písemnému zpracování ŠVP.

Prvním krokem by měla být **analýza výchozí situace a její zhodnocení**. Znamená to zmapovat si situaci školy, posoudit svou dosavadní práci a její výsledky, posoudit podmínky a zhodnotit možnosti (znamená to porovnat realitu školní praxe s požadavky a předpoklady RVP PV).

Konkrétně to znamená:

- zamyslet se nad způsobem, jak škola funguje a jakým způsobem pracuje, v čem jsou spatřovány priority vzdělávací práce, jakých výsledků je dosahováno;
- zvážit podmínky školy a její práce;
- zhodnotit zkušenosti, pojmenovat a analyzovat problémy a nedostatky (v čem spočívají), vyjasnit si pozitiva a rezervy⁸ (v čem je možno pokračovat, co je možno považovat ve škole za dobré, co odpovídá požadavkům RVP PV a co naopak je třeba změnit);
- vyjasnit si, co nového chce škola zkusit, co chce dělat jinak a v jakém směru, na jakých principech chce do budoucna svou práci stavět, jakých zásad se držet;
- zhodnotit, jaké jsou reálné možnosti;
- rozhodnout se, zda jít cestou vlastní, nebo zda hledat oporu u některého ze vzorových programů či u jiných zdrojů.

Pedagogové tak získají pevný bod, od kterého mohou začít. Vědí, „jak na tom jsou“, a mají rámcovou představu, „co a jak dál“. Poté je nutno **projednat** některé okolnosti a přijmout určitá **rozhodnutí**, připravit si nezbytné písemné **podklady**. **Znamená to:**

- zpracovat si výsledky analýzy tak, aby mohly být účelně využity jako východisko pro ŠVP;
- zvážit, zda ŠVP (či některou jeho část) připravovat pro období víceleté, nebo pro následující školní rok;
- shromáždit potřebné podklady (pedagogickou, popř. organizační dokumentaci školy, literaturu, pracovní materiály učitelek apod.);
- jasně si zformulovat priority vzdělávacích záměrů i každodenní praxe (co je považováno za nejdůležitější, popř. jak bude využito podmínek školy);
- vyjasnit si hranici mezi školním programem a programy třídními (co bude platit pro celou školu, jaký prostor bude zachován pro práci jednotlivých pedagogů, pro případnou profilaci tříd apod.);
- ujasnit si, co má obecnější platnost a co se každoročně mění (co by z praktických důvodů bylo vhodnější zpracovat odděleně);
- zvážit, co je uskutečnitelné, zdůvodnitelné a obhajitelné (ŠVP je nejen podkladem pracovním, ale slouží také pro kontrolu, pro inspekční orgány);
- projednat společné zásady práce pedagogů a fungování školy (předmět a formy spolupráce, pravidla vzájemného styku, práva a povinnosti, pracovní požadavky apod.);
- zvážit možnosti jednotlivých členů týmu (čím a v jakém směru kdo může přispět);
- stanovit si harmonogram prací a časový plán (rozdělit si práci na jednotlivé menší kroky, rozvážit, čím začít, co je možno odložit);

⁸ Pokud jsou závěry analýzy vyhovující, netřeba příliš mnoho měnit. Nejsou-li vyhovující, je nutno zvážit další postup: co upravit a vylepšit.

- ujasnit si obsahovou i formální podobu výsledného textového materiálu (strukturu, přibližný rozsah, podobu jednotlivých částí, náplň a podobu příloh apod.);
- zvolit způsob formulování (vyjadřovací styl, pojmoslovní).

Dalším krokem je zpracování textu. Postupy mohou být v různých školách pochopitelně různé. Někdo považuje za výhodnější začít charakteristikou školy a jejího programu, jiný se soustředí v první řadě na zpracování vzdělávacího obsahu. Nemělo by se zapomínat na to, že nezbytnou součástí ŠVP by mělo být rozvržení evaluačních činností školy.

Ať už je k přípravě ŠVP zvolen jakýkoli postup, jeho jednotlivé kroky by měly logicky a smysluplně navazovat. Ve své definitivní podobě by měl každý ŠVP (buď různě strukturovaný) být vždy **konzistentní celek**, nikoli soubor textů, které spolu málo souvisejí. Proto je třeba dbát, aby jednotlivé části obsahově ladily, doplňovaly se a zbytečně neopakovaly stejné informace. Pokud si pedagogové dobře promyslí harmonogram kroků, lze práci zefektivnit a předejít případnému přepracování již hotových částí programu. I tak zkušenosti ukazují, že první verze ŠVP zpravidla nebývá dokonalá. Je třeba počítat s tím, že je to verze spíš pracovní, kterou bude zřejmě nutno ještě upravovat a vylepšovat.

Stejně jako budou různé postupy zpracování programů, tak budou různé i výsledné ŠVP (a to i tehdy, pokud jednotlivé školy využívají společných programových a metodických zdrojů). **Každý ŠVP představuje originál, který je ve svém celku do jiné školy, a tedy do jiných podmínek nepřenosný.**

Soulad RVP PV a ŠVP

RVP PV se týká nejen přípravy ŠVP, ale vzdělávacího procesu ve všech jeho etapách, od fáze tvorby ŠVP, přes tvorbu TVP a jejich realizaci i evaluaci. K zajištění souladu ŠVP s RVP PV by mělo být samozřejmostí, že každý pedagog RVP PV dobře zná, průběžně jej využívá ve své každodenní praxi⁹ a veškerou svou **pedagogickou činnost**, ať již jde o přípravu programu, realizační či evaluační činnosti, **neustále konfrontuje s jeho požadavky**.

Proto je důležité vědět, co přesně z RVP PV je **pro mateřské školy a pedagogy povinné a v jaké míře**.

V souladu se školským zákonem RVP PV stanovuje **cíle předškolního vzdělávání, povinný obsah vzdělávání i podmínky, za nichž má vzdělávání probíhat**. Tomu je třeba rozumět tak, že **RVP PV jako pedagogický dokument poskytuje celkový rámec, a je tedy závazný jako celek**.

Pro tvorbu ŠVP to znamená, že **cíle i obsah** musí být v ŠVP zakomponovány jako celek a stejně tak by měly být zohledněny i **podmínky**. To samé se týká i **evaluačních činností**¹⁰. Chápat závaznost ve vztahu k jednotlivým požadavkům (položkám) je chybné (a navíc s tímto záměrem nebyl RVP PV formulován). Nejde tedy o výčet jednotlivých požadavků, ale o jejich smysl, o to, co vyjadřují. Pedagog má nahlížet na RVP PV i ŠVP globálně a k **ŠVP při jeho tvorbě jako k celku také přistupovat**.

Stejný globální přístup by měl platit pro hodnocení programu. **O tom, zda je ŠVP skutečně v souladu s RVP PV, lze soudit pouze na základě zhodnocení programu jako celku**.

Pro tvorbu ŠVP je neméně důležitá i další skutečnost. RVP PV je ve všech směrech **závazný výhradně pro pedagogy**. V žádném případě nestanovuje požadavky na děti, které se zde vzdělávají. Co se týče cílů a obsahu vzdělávání, je pedagog vázán povinnostmi k daným cílům **směřovat** a daný

⁹ Aby s tímto dokumentem mohl pedagog běžně pracovat, měl by mít k dispozici svůj vlastní výtisk, který by dle svého uvážení mohl opatřovat nejrůznějšími poznámkami, v němž by vyhledával potřebné informace i odpovědi na otázky a problémy, které praxe přináší, a mohl tak mít vždy po ruce oporu pro svá odborná rozhodování, popř. k jejich zdůvodnění.

¹⁰ V RVP PV je popsána optimální podoba a rozsah evaluačních činností – škola si vybere to, co považuje za funkční a vytvoří systém jednodušší. Podrobněji viz kap. 4.5 Přehled evaluačních aktivit.

vzdělávací obsah dětem **nabízet**. Povinná, resp. závazná, je vzdělávací nabídka¹¹. Skutečnost, že obsah stanovený v RVP PV (a konkretizovaný v ŠVP či TVP) není závazný pro děti, znamená, že děti si jej osvojují v míře a rozsahu odpovídajícím jejich individuálním potřebám a možnostem.

Co vyplývá z RVP PV pro uspořádání učiva v ŠVP

Podstatná je i další skutečnost, která pedagogům jejich práci na ŠVP nepochybně zjednoduší. Integrované pojetí vzdělávacího obsahu počítá s tím, že vzdělávací obsah je nejen předmětem uspořádaného učiva, ale také předmětem neformálního působení prostředí. Znamená, že v ŠVP (TVP) se vzdělávací obsah promítne do programu v podobě **integrovaných bloků**, ale také prostřednictvím **podmínek, výchovného stylu** apod. Část „učiva“ bude v ŠVP obsažena v integrovaných blocích, část se naplní např. prostřednictvím klima mateřské školy, kvality komunikace, uplatňovaných forem a metod práce apod. Odtud zpětně vyplývá, že zhodnotit, zda ŠVP postihuje vzdělávací obsah v celé šíři, je možno pouze **na základě posouzení ŠVP jako celku**.

4. Obsah školního vzdělávacího programu

4.1 Obsah a uspořádání ŠVP

Přestože každý ŠVP bude jiný, vždy by měl vypovídat o určitých společných skutečnostech a vztahovat se ke stejným okruhům informací, jež stanovuje školský zákon a v souladu s ním je konkretizuje RVP PV.

Pro splnění daných požadavků je nutné, aby ŠVP pokrýval tyto **informační okruhy**:

- identifikační údaje o mateřské škole, charakteristiku školy a jejího vzdělávacího programu, podmínky a organizace vzdělávání;
- vzdělávací obsah (učivo uspořádané do ucelených částí);
- evaluační činnosti.

Tyto okruhy však nepředstavují jednotlivé rubriky (obsahové části, kapitoly), které by měly být v každém ŠVP stejným způsobem uvedeny. ŠVP může být strukturován libovolně. **V ŠVP musí být dané informační okruhy pokryty, ale samotná forma v zásadě není rozhodující.** Jde v první řadě o obsah, k němuž se mají pedagogové vyjádřit, o informace, které má ŠVP poskytnout. Znamená to, že pro tvorbu samotného programu a pro zajištění či posouzení jeho souladu s RVP PV není nutné použít ani názvy těchto okruhů, ani jejich pořadí. Okruhy sice mohou být využity jako rubriky ŠVP a sloužit tak jako vzor pro jeho uspořádání, ale povinností to není. Pokud navržené uspořádání nevyhovuje, má mateřská škola právo a možnost strukturovat svůj ŠVP po svém a uspořádat si jej jinak. Pokud tedy škola má svůj program vyhotovený v jiné úpravě, nemusí jej přepracovávat (to platí ovšem za předpokladu, že výše uvedené informace tento program poskytuje).

Školní program by měl být zpracován stručně a jasně, formálně a jazykově na úrovni, která odpovídá povaze a významu tohoto dokumentu. Celkový stránkový rozsah ŠVP není stanoven. Neměl by však být příliš velký. ŠVP by měl obsahovat pouze požadované okruhy informací o dané mateřské škole a zvoleném způsobu její práce (a pokud možno ne žádné další) a **zachovávat přiměřeně obecnou úroveň**. Informace, které vypovídají o interních záležitostech mateřské školy (a které by neměly být zveřejňovány) a stejně tak i podrobnosti a detaily metodické či pracovní povahy do ŠVP nepatří (navíc by tím zbytečně narůstal jeho rozsah).

Určitým problémem je okolnost, že cílová skupina (pedagogové a ostatní zaměstnanci školy, zřizovatel, inspekce, potenciální klienti, rodiče i odborná veřejnost, popř. další zájemci) je velice široká, pestrá a značně nesourodá a že vyhovět společně jejich požadavkům nemusí být ani jednoduché a ani snadné. Pokud se nepodaří požadavky sladit a vypracovat takový ŠVP, aby všestranně vyhověl (**ŠVP má být dokument veřejný, tzn. obecný a stručný, a zároveň pracovní, a tedy dostatečně instruktivní**), mohou přirozeně existovat různé verze ŠVP: verze stručnější, určená

¹¹ To je plně v souladu s orientací předškolního vzdělávání směrem k dítěti i s tím, že předškolní vzdělávání neposkytuje stupeň vzdělání.

zřizovateli, odborné veřejnosti i kontrolním orgánům a verze podrobnější, spíše pracovní, vyhovující pedagogům školy. Pokud je základní verze stručná, lze ji rozšířit či upravit bez větších zásahů do textu např. pomocí různých **interních dodatků**, nebo opačně – z obsáhlejší verze lze pořídit stručnější, a to jako **výpis**, popř. **výběr** jen některých částí. Může být vytvořena i verze oslovující především rodiče.

Dle potřeb může být ŠVP **doplněn různými přílohami**. Mohou to být **pedagogické materiály**, např. používané či doporučené metodické materiály a literatura, zásobník společných tematických celků či projektů, konkrétní podklady, prováděcí pokyny pro pedagogy a podobné pracovní materiály, které nejsou určeny ke zveřejnění.

Kromě pedagogických materiálů mohou být součástí přílohy **vnitřní organizační a provozní pravidla**, na něž ŠVP odkazuje nebo které dokládají skutečnosti uvedené v ŠVP, např. ve styku s rodiči, ve spolupráci s dalšími partnery, v organizaci aktivit probíhajících mimo areál školy apod.

Pokud to škola pokládá za funkční, mohou být součástí přílohy také písemnosti, které obsahují jmenovité údaje, např. seznam zaměstnanců školy, jejich pracovní náplně apod., zároveň i předpisy, které upravují organizaci a provoz školy, např. provozní řád, pracovní řád školy apod. Je možné zařadit i povinnou součást dokumentace školy (školní řád). Propojení těchto písemností s ŠVP umožňuje nalézt souvislosti či naopak odhalit nesoulad, vzájemně vše sladit a odstranit nesrovnalosti.

Přílohy samy o sobě nejsou předepsanou součástí ŠVP. Pokud je vytvoření jakýchkoli příloh k ŠVP považováno za smysluplné a účelné, vyhovující potřebám školy a jejích pedagogů, lze jej uplatnit. Jinak školy pochopitelně mohou vést příslušné materiály, přehledy a záznamy i mimo tento dokument.

4.2 Škola a její vzdělávací program

Identifikační údaje

Základní údaje se týkají sídla školy (adresa, telefon), zřizovatele školy, ředitele školy, popř. názvu školy (pokud jej má), i toho, zda se jedná o samostatné či sloučené zařízení apod. Dále je třeba uvést jména zpracovatele či zpracovatelů ŠVP (kdo program vytvořil, kdo se na něm podílel), kdy a kým byl projednán. Je možno uvést i název programu (pokud program jméno má) a další pro školu **významné okolnosti** (např. z historie školy apod.), které školu určitým způsobem ozvláštňují a které vyjadřují její osobitost.

Charakteristika školy

V ŠVP je třeba zmínit **typ a velikost školy** (velikost budovy a přilehlých prostor, počet tříd), lokalitu školy (v jakém prostředí se nachází), **charakter budovy a okolí, možnosti, které škola nabízí a kterých využívá**. Jedná se zpravidla o popis skutečností, které je třeba respektovat a z nichž by při tvorbě ŠVP měla škola vycházet (tzn. že by měla vytvářet takový program, aby těmto daným skutečnostem odpovídal).

Dále by mělo být v ŠVP uvedeno, **s kým škola spolupracuje**, kdo jsou jejími partnery, účastní-li se škola nějakého projektu apod.

Charakteristika vzdělávacího programu

Velmi důležité je **školní vzdělávací program dobře představit**. Vytvořený vzdělávací program školy by měl být v souladu se záměry RVP PV (s rámcovými cíli a klíčovými kompetencemi). Škola by měla vyjádřit, **jakým způsobem a jakými prostředky tyto cíle konkrétně naplní, a tedy jakou cestou chce k těmto cílům jít**. Měla by uvést, zda jde o program vlastní nebo zda se hlásí k některému zveřejněnému modelu nebo programu, vyjádřit hlavní myšlenky, ze kterých vychází (koncepce či filozofie školy), na co klade důraz, oč usiluje, co považuje za podstatné, zda a jakým směrem se profiluje, co chce dětem a jejich rodičům v rámci vzdělávání zajistit a nabídnout

apod. Měla by popsat také své zásady vzdělávací práce, uplatňované principy, formy, metody apod., popř. vše další, co konkrétně vypovídá o vytvořeném programu a jeho jedinečnosti¹².

Podmínky a organizace vzdělávání

V ŠVP je dále třeba popsat **podmínky, resp. aktuální stav**, týkající se věcného vybavení, životosprávy, psychosociálních podmínek, organizačního chodu a řízení mateřské školy, personálního zajištění či spolupráce s rodiči dětí a v porovnání s požadavky RVP PV tyto podmínky zhodnotit (zda a do jaké míry jsou vyhovující)¹³. Pokud analýza podmínek upozorní na nevyhovující stav či rezervy, škola si ve svém programu stanoví, co konkrétně je třeba upravit či zlepšit a jakým způsobem hodlá postupovat (stanoví si úkoly, popř. harmonogram).

Protože dnes je možno organizovat mateřské školy různě, je třeba v ŠVP uvést, jaké je **celkové uspořádání školy i jednotlivých tříd** (počet tříd, podle jakých kritérií jsou děti přijímány a zařazovány do jednotlivých tříd), zda jsou v mateřské škole třídy věkově homogenní, věkově heterogenní, třídy integrované, třídy pro děti s odloženou školní docházkou apod. V ŠVP by měla být uvedena bližší charakteristika jednotlivých tříd (např. podle zaměření třídy, uplatňovaných metod a forem práce, z hlediska počtu dětí, jejich věku a potřeb apod.). Pokud škola nabízí rozšiřující (nadstandardní) nabídku činností, pak je třeba zmínit i její organizační a personální zabezpečení.

Důležité je uvést, jaký je **vnitřní režim** školy, resp. obvyklý denní program. Rozvrh základních režimových činností týkajících se **organizačního chodu** školy (příchody a odchody dětí, pobyt venku, časový prostor pro stravování apod.) by měl být dostatečně flexibilní¹⁴. Je třeba pamatovat také na **prostor pro zařazování každodenně se opakujících činností a doplňkových programů** (např. řízené pohybové aktivity, zdravotní cvičení, logopedická péče). Stejným způsobem je třeba dle okolností zachytit i **týdenní režim** (pravidelně se opakující činnosti v rámci týdne). Obdobně lze uvést také nabídku celoškolních doplňkových **akcí a aktivit plánovaných ve školním roce** (školy v přírodě, oslavy, výlety apod.)

Z ŠVP by mělo být zřejmé i to, **jaké požadavky jsou kladeny na pracovníky**, jaká pravidla je nutno dodržovat (mohou to být organizační pravidla, metodické zásady, pravidla vzájemného styku mezi učitelkami či zásady spolupráce s rodiči apod.), neboť i toto významně charakterizuje vzdělávací prostředí školy.

4.3 Vzdělávací obsah (uspořádání učiva)

Integrované bloky

Podstatnou součástí každého ŠVP by mělo být učivo. V souladu se školským zákonem by mělo být uspořádáno do ucelených částí. RVP PV stanovuje, že ve školních vzdělávacích programech pro předškolní vzdělávání mají mít tyto součásti podobu **integrovaných bloků**¹⁵. Tento způsob, který je jednou z novinek současného pojetí předškolního vzdělávání, byl zvolen proto, že vyhovuje psychologickým i didaktickým specifikům vzdělávání dětí předškolního věku: pro předškolní dítě je přirozeně motivující, snadno uchopitelný a přehledný, na rozdíl od nesouvislého přeskokování z jedné věci na druhou¹⁶.

¹² Lze se tedy opírat o záměry a cíle RVP PV, ale doslovně je opisovat není řešením (jsou příliš obecné).

¹³ Jak již bylo uvedeno, podmínky v RVP PV je třeba **vnímat jako celek** a také k nim jako k celku přihlížet, a to jak při jejich vytváření a zabezpečování, tak i při jejich hodnocení. V RVP PV jsou formulovány plně vyhovující (optimální) podmínky. Není nutné (a ani možné), aby pedagogové všem jednotlivým požadavkům dokonale vyhověli, ale je třeba, aby se k nim blížili.

¹⁴ Neměl by to být detailní časový rozpis, ale spíše volnější rozvržení časových úseků, zachycení sledu určitých činností pokud možno s orientačními časy umožňujícími upravovat intervaly dle aktuálních potřeb a okolností.

¹⁵ Pojem „integrovane bloky“ je pojem obecný, zastřešující nejrůznější podoby ucelených součástí učiva v ŠVP (tematické celky, projekty, programy apod.).

¹⁶ Uspořádání vzdělávací nabídky do integrovaných bloků a jejich realizace na základě činnostního učení nahrazuje dříve uplatňovaný systém uspořádání „učiva“ do výchovných složek a jeho „probírání“ v řízených zaměstnáních. **Integrované bloky jsou příležitostí přirozeně skloubit základní požadavky na vzdělávání dětí předškolního věku:** umožňují nabízet dětem různorodé činnosti a příležitosti, které spojuje společné dítěti

Škola si integrované bloky navrhuje a zpracovává nejrozličnějším způsobem a v nejrozličnějších formách. Jako výchozí pro práci jednotlivých tříd by tyto bloky měly být **obecnější povahy a dostatečně široké**. V ŠVP by jich mělo být jen několik.

Zpracování vzdělávacího obsahu daného RVP PV do podoby integrovaných bloků je pro pedagogy záležitostí novou, a ne zcela jednoduchou. Tvorba bloků může být snadnější, pokud si pedagogové uvědomí následující pravidla:

- předmětem integrovaných bloků bude jen určitý **výběr** učiva z RVP PV;
- **vzdělávací oblasti** RVP PV (Dítě a jeho tělo...) **nejsou integrované bloky**;
- integrované bloky je třeba vytvářet tak, aby zasahovaly všechny oblasti; **jsou vzhledem k oblastem průřezové**;
- učivo v podobě bloků je možno zpracovávat **globálně, pro celou věkovou skupinu dětí**, není třeba je členit pro různé věkové skupiny zvlášť¹⁷.

Rozmanitost v pojetí integrovaných bloků

Integrované bloky představují v jistém smyslu stavební kameny, z nichž pedagogové postupně vytvářejí **základní formální vzdělávací nabídku školy**. Každá škola si může zvolit a uspořádat bloky po svém a pedagogové tak mají možnost je pojmut a koncipovat nejrozličnějším způsobem, a to ve vztahu ke konkrétní situaci. Okolností, které podobu bloků ovlivní, je celá řada: např. to jsou konkrétní podmínky školy, prostředí, ve kterém se děti pohybují, a stejně tak i prostředí krajinné, regionální zvláštnosti, samozřejmě také profilace školy apod. V neposlední řadě to je i věkové uspořádání tříd. Jinak bude připravována vzdělávací nabídka (tj. bloky a jejich skladba) školy, která sdružuje do tříd děti různého věku, jinak ve škole s třídami věkově homogenními. Pokud budou bloky připravovány na jeden školní rok, asi se budou lišit od těch, které pokrývají celé tříleté vzdělávací období.

Tvorba integrovaných bloků

Integrované bloky by měly být vytvářeny tak, aby „zasahovaly“ (integrovaly) více vzdělávacích oblastí. Přitom může některá oblast převažovat, jiné se může blok dotýkat jen okrajově (větší bloky zřejmě zasáhnou oblastí všechny). Znamená to, že integrovaný blok by měl pedagog stavět tak, aby:

- přispíval k rozvoji a učení dítěte v **různých oblastech** (biologické, psychologické, sociální);
- dítě mělo možnost získávat potřebné **dovednosti**, užitečné **poznatky**, poznávat žádoucí **hodnoty** a získávat samostatné **postoje**;
- umožňoval naplnit jej **mnohostranně pestrá nabídkou činností** intelektových i praktických.

Zaměření bloků

Bloky se mohou vztahovat k určitému okruhu poznatků, mohou vycházet z praktických životních problémů a situací nebo být zaměřeny k určitému „druhu“ činností či k různým praktickým aktivitám. Podle toho mohou mít podobu **tematických celků, projektů či programů**. Toto

blízké a srozumitelné téma; vycházejí z přirozených vzdělávacích potřeb dětí; respektují potřebu dětí osvojit si poznatky i dovednosti v reálných souvislostech a umožňují jim vidět smysl toho, čemu se učí; učí děti tomu, co si mohou vyzkoušet a následně pak použít a uplatnit v životní praxi a v dalším učení.

¹⁷ Ani v RVP PV není vzdělávací obsah zpracován do tří ročníků (resp. věkových skupin), a to v důsledku toho, že mateřská škola, v souladu se školským zákonem a RVP PV, nepracuje na základě postupných ročníků. Pokud to však škole vyhoví, pochopitelně tak učinit může.

rozlišování samo o sobě není podstatné a pro tvorbu ŠVP nemá ani zvláštní význam. Důležitý je jejich společný znak – vnitřní propojení určitým tématem¹⁸.

Volba a formulace témat

Témata (náměty), kolem nichž se učivo v rámci bloků zpravidla soustřeďuje, si vyhledávají a formulují pedagogové sami. Témata mohou být velice různorodá a rozmanitá. Mohou vycházet ze života dětí, resp. ze situací, jimiž děti procházejí, mohou se vázat k nejrůznějším událostem v průběhu roku, mohou být odvozena z přirozeného cyklu ročních období a přírodních i společenských situací s nimi spojených, mohou se vázat k různým svátkům, slavnostem či výročím. Mohou se vztahovat k zaměření školy – vycházet ze světa výtvarného umění či sportu apod., mohou vycházet ze světa pohádek a příběhů dětských hrdinů apod. Název integrovaného bloku může být zcela libovolný. Může být heslovitý, popř. více rozvedený a tím přesněji určující jeho konkrétní obsah.

Obsah bloků

Podněty pro obsah bloku nalézá pedagog v obecné podobě v RVP PV, resp. **odvozuje je z nabídky činností a z očekávaných výstupů**. Konkrétní věcný obsah, tj. poznatkové okruhy, konkrétní věcné náměty a zprostředkovávané informace, a stejně tak i činnosti by měly být voleny tak, aby **bezprostředně souvisely s přirozeným životem a s konkrétním prostředím dětí**, byly jim blízké, pro ně zajímavé a užitečné, vycházely z jejich praktických zkušeností a byly součástí reálného světa, který děti obklopuje¹⁹. V ŠVP by měl být tento obsah naznačen jen rámcově, aby pedagogové v rámci svých tříd měli dostatek prostoru k tvořivé práci, mohli volně přizpůsobovat věcný obsah konkrétním dětem ve třídě a upravovat jej v souladu s jejich dosavadní poznatkovou zkušeností i jejich aktuálními zájmy.

Rozsah bloků a jejich počet v ŠVP

Každý z bloků je možno co do rozsahu i obsahu pojmout různě. Bloky mohou být různě obsáhlé a v důsledku toho pak dlouhodobé, střednědobé i krátkodobé. Měly by být natolik **široké**, aby poskytovaly více zajímavých podnětů k různorodým činnostem a umožnily zachovat integrovaný přístup. Logicky vyplývá, že vyžadují také určitý **časový prostor**. Není možné přesně vymezit nezbytný časový rozměr plánovaného bloku, ale i tzv. krátkodobé bloky zpravidla zasahují přinejmenším období několika dnů.

S obsahovým a časovým rozsahem bloku souvisí i jejich počet v ŠVP. Může jich být vedle sebe **několik** (na stejné úrovni), může se jednat také o **jeden výchozí blok**, k němuž se postupně vážou menší tematické celky (nebo jejich části) nebo projekty (jde o dvouúrovňové zpracování bloků). Také v případě více bloků stojících vedle sebe je možno **propojit je ústředním tématem**. Stanovit toto téma ale není nezbytně nutné.

Příliš mnoho malých samostatných bloků zvyšuje riziko obsahové roztržitosti programu.

Jakým způsobem charakterizovat blok v ŠVP

Každý blok by měl být v ŠVP věcně a stručně popsán. Není dostačující uvést v ŠVP pouhé názvy bloků a jejich výčet. Z charakteristiky bloku by měly být zřejmé jeho hlavní **cíle a vzdělávací obsah**.

Vyjasnit a popsat vzdělávací cíl (cíle) bloku znamená postihnout a vyjádřit jeho vzdělávací smysl. Lze jej pojmout a popsat různě: jako **účel, záměr, také jako očekávaný vzdělávací přínos, výstup, výsledek**. To vyžaduje od pedagoga zamyslet se nad tím, proč dětem tento blok nabízí, co v jeho rámci sleduje, co chce dětem zprostředkovat, co se dítě může prostřednictvím bloku naučit,

¹⁸ Záměrem je ponechat prostor tomu, aby mohly být všechny tři pojmy (i podoby integrovaných bloků, které jsou v praxi běžně užívané) uplatňovány i nadále.

¹⁹ Podrobněji viz kap. 7. Poznámky na závěr.

v čem se může rozvinout či zdokonalit, či k jakým znalostem, dovednostem, postojům i hodnotám (**kompetencím**) může blok přispět. Záleží na povaze bloku i na pedagogovi, jaký způsob zvolí²⁰.

Co se týče rozvedení **vzdělávacího obsahu**, stačí velmi stručně naznačit hlavní okruhy činností, popř. okruhy poznatků, a to jen tak obecně, aby pedagog věděl, jak dále pracovat, aby byl „nasměrován“ a motivován, získal podnět a inspiraci. To dá bloku reálnější obrysy, čímž se stává pro pedagoga průhlednějším. Blok by však měl zůstat dostatečně otevřený, aby pedagog měl možnost jej rozvíjet a naplňovat nejrůznějším způsobem a přizpůsobovat jej aktuálním okolnostem a dění.

Je-li blok dobře promyšlen a charakterizován, pedagog ví, nač se má zaměřit, co má sledovat (zná tedy společný cíl) a zároveň má možnost jít svou cestou. Pedagogové ve svých třídách tak mohou postupovat různě, a přitom v rámci školy „ve společném duchu“ (všichni sledují společné vzdělávací záměry a cíle).

Skladba bloků v ŠVP a její časový rozsah

Mateřská škola, v souladu se školským zákonem a RVP PV, nepracuje na základě postupných ročníků. To znamená, že není nutno, aby všechny děti, které do mateřské školy docházejí, prošly celým tříletým cyklem.

V důsledku toho není v RVP PV vzdělávací obsah zpracován do tří ročníků (resp. věkových skupin). Ani v ŠVP nemusí být vzdělávací obsah zpracován tímto způsobem.

Integrované bloky a jejich skladba bývá v ŠVP obvykle připravována **pro jeden školní rok**²¹. Bloky školního programu mohou být řešeny cyklicky a každoročně se opakovat, nebo si škola může každým rokem vytvářet bloky znovu, popř. měnit jejich skladbu.

Bloky mohou být v ŠVP zpracovány **společně pro všechny věkové skupiny dětí** (ať už jsou sdružovány ve třídách věkově homogenních či heterogenních), nebo **zvlášť pro různé věkové skupiny** (pokud škola má třídy sdružující děti podle věku). Je samozřejmé, že pak bude různý i způsob rozpracování „školního“ bloku do činností na úrovni TVP (nabídka činností může být různá pro různé věkové skupiny dětí ve třídě, může být společná a lišit se jen úrovní náročnosti nabízených činností apod.)²².

Závaznost „školních“ bloků pro třídní pedagogy

„Školní“ bloky mohou být pro celou mateřskou školu **povinné, nebo doporučené**, popř. to může být **nabídka**, ze které každý pedagog dle konkrétních potřeb a situací vybírá (bloků je pak více a není povinností v jednotlivých třídách všechny realizovat). Jinou eventualitou je, že společná je jenom část školního programu, a tedy několik bloků a že kromě nich realizují třídy své vlastní „**třídní**“ bloky. Možné je i to, aby každá třída pracovala podle vlastních integrovaných bloků (např. v případě, že jsou třídy různě zaměřené, nebo pokud jednotliví pedagogové pracují rozdílnými způsoby, preferují různé metody práce s dětmi apod. a kdy by společné „nadtřídní“ vymezení a zpracování učiva postrádalo smysl. V tomto případě je třeba, aby výchozí bloky vytvářené v rámci tříd byly dostatečně zachyceny ve společném ŠVP.

Časový plán bloků

Pokud pedagogové považují za smysluplné uvést v ŠVP také časový plán integrovaných bloků, měl by to být plán orientační, volný, přizpůsobitelný. Časový plán stejně tak jako plán „obsahový“ by měl pedagogům umožňovat, aby pracovali ve svých třídách pružně, s ohledem

²⁰ Cíle RVP PV by se neměly doslovně opisovat. Výhodnější a smysluplnější je formulovat je svými slovy ve vztahu ke konkrétnímu bloku a akcentovat to, co je v rámci bloku podstatné.

²¹ Může však být připravena i pro víceleté období, tj. dvouleté či tříleté. Např. pro skupinu dětí, o kterých pedagog ví, že spolu projdou celým tříletým programem, může pedagog připravit bloky pro celé toto vzdělávací období apod.

²² Znamená to, že v ŠVP musí být vzdělávací obsah stanoven na jeden školní rok (resp. na nadcházející rok), může být stanoven i na více let.

na aktuální možnosti a potřeby i výsledky evaluačních činností. I v případě, že by školní plán počítal s určitými pravidelně se opakujícími časovými úseky, by pedagogům měla být ponechána dostatečná volnost, aby je mohli dle potřeb přizpůsobovat, event. operativně upravovat a měnit (znamená to, že pokud je např. zvolen systém dvoutýdenní, měl by mít každý pedagog možnost tuto dobu dle konkrétního průběhu vzdělávacích činností prodloužit či zkrátit). Časový plán být uveden nemusí.

4.4 Doplnující programy a projekty a další aktivity

Hlavní vzdělávací nabídka (v podobě integrovaných bloků) může být dle potřeb doplněna **díličmi specificky zaměřenými projekty či programy**. Mohou to být např. programy rozvíjející určité dovednosti (logopedický, přípravný, sociálně komunikační, seznamování se základy cizího jazyka, předplavecký výcvik²³ apod.), programy zdravotně preventivní (pohybové aktivity, zdravotní cvičení), programy zaměřené k určitému specifickému tématu (ekologický program) apod.²⁴ Mohou být realizovány v rámci celé školy, nebo v rámci některé třídy, nebo mohou sdružovat děti z různých tříd. Tyto programy **patří do ŠVP, škola je v něm uvádí a rozpracovává**. Doplnující programy by neměly narušovat a tříštit hlavní vzdělávací nabídku, ale smysluplně a účelně ji doplňovat.

Pokud mateřská škola nabízí **další aktivity**, které rozšiřují programovou nabídku školy, probíhají mimo pravidelnou provozní dobu zařízení a pracovní dobu pedagogů a jsou realizovány **za zvláštní úplatu** (např. různé kroužky pro děti, příležitostná večerní či víkendová péče o děti, příležitostná péče o další děti – např. o sourozence, samostatné programy pro rodiče apod.), jedná se o aktivity „**nadstandardní**“, které nejsou součástí školního vzdělávacího programu.

Stalo se zvykem, že mateřské školy namísto toho, aby svůj program orientovaly některým směrem, nabízejí nejrůznější **kroužky** (jazykové, výtvarné, hudební či sportovní apod.), a to zejména z důvodů konkurenčních a zároveň na přání rodičů. V souladu s požadavky RVP PV **není možné, aby tyto kroužky byly organizovány a realizovány na úkor rozsahu a kvality standardního vzdělávacího programu**. To znamená, že ať už jsou to kroužky vedené samotnou učitelkou, nebo za spoluúčasti odborníků, měly by být zařazovány pokud možno mimo pravidelnou provozní dobu zařízení a mimo pracovní dobu pedagogů, neboť **nejsou součástí předškolního vzdělávání, resp. školního vzdělávacího programu**. Rozsáhlá nabídka kroužků a její roztříštěnost v žádném případě nesvědčí²⁵ o kvalitě poskytovaného vzdělávání.

Právě vytváření vlastních ŠVP je jednou z možností, jak mohou pedagogové přesvědčovat rodiče o kvalitě svého standardního programu a jeho přínosu pro dítě a působit na ně tak, aby nespatořovali hodnotu a kvalitu vzdělávání pouze v eventuelní nabídce „nadstandardních“ kroužků či služeb.

4.5 Přehled o evaluační činnosti školy²⁶

Nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu probíhajícího ve škole jsou činnosti spojené s **autoevaluací práce školy**²⁷ a s **hodnocením výsledků vzdělávání u dětí**. V důsledku toho, že školy nepracují podle normativního dokumentu, ale že si každá mateřská škola vytváří vlastní školní

²³ Přestože tato aktivita bývá realizována za finančního příspěví rodičů, lze ji, za předpokladu řádného odborného zajištění, považovat za doplňkový program mateřské školy.

²⁴ Takové programy mohou být připravované a realizované ve spolupráci s dalšími subjekty (poradnami, školami, ekologickými centry aj.) a zařazované dle potřeb do práce tříd.

²⁵ Je daleko výhodnější využít profilace učitelky v rámci standardního vzdělávacího programu. Co se týče externích lektorů, riziko jejich neznalosti zásad práce s dětmi předškolního věku (a z toho vyplývající nevyhovující kvalita poskytovaných služeb) je značné.

²⁶ **Evaluace** poskytuje škole informace potřebné pro zlepšení fungování jejího školního vzdělávacího programu. Prostřednictvím evaluace je umožněno lépe porozumět procesům, které ve škole probíhají, a tyto procesy zpětně ovlivňovat.

²⁷ **Autoevaluace** ve školní praxi představuje soubor pravidelně se opakujících evaluačních aktivit zaměřených na sebehodnocení školy a hodnocení kvality vzdělávání. Je možné ji chápat jako soustavnou autoregulaci vlastní pedagogické práce.

program, vzniká potřeba získávat zpětnou vazbu o tom, jak celý systém **uvnitř mateřské školy** funguje²⁸. To se týká nejen školy a jejího programu jako celku, ale také každé jednotlivé **třídy i jejího pedagoga**.

Evaluační a hodnotící činnosti by měly společně přinášet důležité informace o fungování ŠVP a kvalitě vzdělávací práce, ale také podněty pro další rozvoj školy, tvorbu a realizaci ŠVP a zvyšování jeho účinnosti. Z tohoto důvodu je **přehled o tom, jaké evaluační činnosti v mateřské škole probíhají, nutnou součástí ŠVP**.

Nejde však o to, aby všechny školy postupovaly stejně a vytvořily si, po vzoru RVP PV, stejný či alespoň obdobný systém. RVP PV popisuje komplexní a poměrně náročnou variantu, která právě proto, že je složitá, s sebou nese riziko formálnosti²⁹. **Každá škola by si měla vytvořit svůj vlastní systém, daleko jednodušší, takový, který bude sama považovat za funkční a který se jí prakticky osvědčí**. K zachování souladu s požadavky RVP PV stačí, aby škola uplatňovala evaluační činnosti **soustavně** a zároveň **na úrovni školy, třídy i jednotlivých dětí**. Jaký bude rozsah těchto činností a jaké konkrétní způsoby a formy budou použity, je věcí mateřské školy a jejích pedagogů.

V ŠVP by měl být zachycen **přehled základních evaluačních činností školy** (tedy přehled o tom, jak škola a její pedagogové pracují se zpětnou vazbou). Ve svém celku by měl obsáhnout:

- přehled činností, které probíhají **na úrovni školy**;
- přehled činností probíhajících **na úrovni tříd** (včetně sebereflexe pedagogů);
- přehled o sledování a hodnocení **výsledků**, tj. rozvojových a učebních pokroků dětí³⁰.

Součástí přehledu autoevaluačních aktivit v ŠVP může být i **stručný časový rozvrh (plán)**, podle kterého budou pedagogové v těchto směrech postupovat. Je vhodné si předem rozmyslet, kdy, popř. v jakém časovém rozpětí, budou jednotlivé činnosti probíhat (např. nač se pedagogové zaměří třeba v říjnu, co budou sledovat v lednu, jak často budou provádět hodnocení dětí, jak často se budou společně scházet a vyhodnocovat svou práci apod.). Mělo by být také dohodnuto, kdo bude které evaluační činnosti provádět, kdo bude za shromažďování a vyhodnocování sledovaných skutečností zodpovědný apod. (Tyto skutečnosti jsou vnitřní záležitostí školy a nemusí být zaznamenány přímo v ŠVP. Obdobně je tomu i s informací o použitých technikách: je-li to považováno pedagogy za účelné, je možno je v ŠVP stručně uvést, ale není to podmínkou.)

5. Kvalita školního vzdělávacího programu

Protože ŠVP jsou dokumenty jedinečné, „šité na míru“ každé jednotlivé škole, je obtížné hledat společná hlediska, které obecně podmiňují jeho kvalitu. ŠVP je totiž vázán ke konkrétním podmínkám, takže co je pro jednu školu vhodné, může být v podmínkách jiné školy problematické, či dokonce obtížně přijatelné. Jsou ale určité společné znaky, z nichž lze usuzovat na dobrou kvalitu ŠVP PV a v nichž lze spatřovat dobré předpoklady pro jeho fungování.

Kdy je ŠVP vyhovující

Aby ŠVP splňoval základní odborné nároky, měl by dostatečně respektovat zásady tvorby ŠVP. Je důležité, aby podával **jasný a ucelený obraz o mateřské škole**, o záměrech, způsobu a formách její práce (o tom, jak škola funguje, co se v mateřské škole děje, v jakých podmínkách děti pobývají, co podnikají, jakých činností se účastní, čemu se učí, co získávají, oč pedagogové usilují, k čemu jsou děti vedeny apod.).

Dobrý program bude takový, který **vychází ze skutečných podmínek**. Měl by být výsledkem pečlivé analýzy současných podmínek mateřské školy i analýzy možností jejich zlepšování, nikoli

²⁸ Pedagogové se nemohou řídit obecně platnými předpisy a mít tak jistotu, že postupují „správně“. Odpovědět na tuto otázku si musí dnes sami.

²⁹ Je to optimální varianta, kterou jednotlivé školy naplní různou měrou, a to v rozsahu svých konkrétních potřeb.

³⁰ Metodické poznámky k evaluačním a hodnotícím činnostem v každodenní práci školy jsou uvedeny v kap.7.

důsledkem nereálných či maximalistických představ. To, že je program skutečně vytvořen škole na míru, znamená, že využívá přirozených podmínek a že nevyžaduje vytvářet umělé prostředí. Samozřejmě, pokud jsou při analýze shledány některé podmínky jako málo vyhovující, pak dobrý program usiluje o jejich vylepšení.

Školní vzdělávací program by měl přinášet **všechny požadované informace, a to vzájemně sladěné**. Jednotlivé části by měly vytvářet celek, jehož prvky do sebe zapadají. ŠVP by měl představovat vnitřně sourodý, funkční celek, nikoli soubor jednotlivostí izolovaných a nenavazujících. Měl by tedy mít jakousi vnitřní integrující myšlenku a logický systém dokazující promyšlenost a cílevědomost fungování a práce školy.

Důležitým ukazatelem kvality vzdělávacího programu je pojetí a zpracování **formální vzdělávací nabídky**. Ta je vyhovující, jestliže:

- respektuje podmínky konkrétní mateřské školy (věk dětí, lokalitu a materiální zázemí školy atd.), není jednostranná, nabízené činnosti a příležitosti jsou mnohostranně pestré a široké;
- je zpracována do podoby integrovaných bloků přiměřeného rozsahu;
- věcný obsah integrovaných bloků vychází z přirozeného kontextu života předškolních dětí, je dětem srozumitelný, užitečný a prakticky využitelný;
- zaměření bloků je dostatečně široké a poskytuje tak dostatek zajímavých podnětů k činnostem;
- z charakteristiky bloků je zřejmé, jak se s nimi bude dále pracovat (jaké jsou hlavní cíle, jakým směrem je možno blok dále rozvíjet);
- bloky jsou postaveny jako dostatečně otevřené a jsou zpracovány jen do té míry, aby následnou práci pedagoga usměrňovaly, ale zbytečně jej nesvazovaly a neomezovaly ani děti.

Program by měl splňovat také určité **požadavky formálního charakteru**. Je-li zpracován jasně a přehledně, pedagogové mu dobře rozumí a mohou z něho při tvorbě TVP snáze vycházet. Stejně tak by měl být srozumitelný i pro další uživatele a obsahovat pro ně podstatné informace. Jako dokument veřejný by měl být zpracován kultivovanou formou.

Za jakých podmínek má ŠVP naději na úspěch

ŠVP bude zpravidla kvalitnější a jeho realizace bude jednodušší a úspěšnější v tom případě, jestliže bude **společným dílem celého kolektivu školy**. ŠVP by neměl být vytvářen „shora“ a předložen pedagogům bez možnosti na jeho vytvoření participovat. Ředitel by jako dobrý manažer týmu měl využívat schopností a nápadů všech pedagogů školy a usilovat o to, aby se všichni do tvorby ŠVP zapojili.

ŠVP by měl být pro pedagogy společnou oporou, která sjednocuje pojetí a zaměření práce celé školy, která vede pedagogickou práci školy ve společném duchu a zároveň **ponechává dostatek prostoru dětem i pedagogům**. ŠVP by měl umožňovat, aby pedagogové v jednotlivých třídách mohli pracovat samostatně a tvořivě, s ohledem na konkrétní charakteristiku třídy, seberealizovat se, uskutečňovat svoje nápady, uplatnit svou odbornost i praktické dovednosti. Děti by měly mít dostatek prostoru k rozvoji své osobnosti a uspokojování individuálních vzdělávacích potřeb.

Program by měl vést pedagogy k tomu, aby jejich pedagogický styl jako celek i jednotlivé formy a metody práce odpovídaly integrovanému přístupu ke vzdělávání nejen co se týče samotné formální vzdělávací nabídky, ale aby byl zajištěn **soulad kurikula formálního a neformálního**³¹. Proto by se měl ŠVP zabývat nejen tvorbou integrovaných bloků, ale také kvalitou vzdělávacího prostředí (přístupy, formami a metodami práce s dětmi, vytvářením a stejně tak i zajišťováním vhodných podmínek materiálních, organizačních, bezpečnostních, personálních apod.).

³¹ Formální kurikulum je představováno strukturovanou vzdělávací nabídkou (integrovanými bloky), neformální je dáno podmínkami prostředí, výchovným stylem apod.

Nezbytnou součástí ŠVP by měl být i **přehled evaluačních činností** uplatňovaných na úrovni školy i třídy, včetně činností zaměřených k hodnocení vzdělávacích pokroků jednotlivých dětí. Lze se domnívat, že povede pedagogy k tomu, aby evaluační činnosti v praxi skutečně využívali a postupně se dokázali oprostít od zbytečného a podrobného psaní.

Dobrý program by měl být **otevřeným** dokumentem, který – právě na základě evaluačních činností – **umožňuje proměnu, zkvalitňování a další příznivý rozvoj školy.**

6. Třídní vzdělávací program (TVP)

Smysl TVP

Tvorba vlastních třídních programů je přirozeným důsledkem uvolnění a individualizace vzdělávání. Je zcela běžnou záležitostí, že pedagogové pracují ve svých třídách samostatně podle vlastních realizačních plánů (TVP). Tento způsob práce je nezbytný k tomu, aby bylo možno vyhovět **konkrétním podmínkám třídy a aby pedagog mohl dostatečně respektovat dynamiku i stupeň rozvoje a učení dětí ve třídě.**

ŠVP, TVP a hranice mezi nimi

ŠVP se týká celé mateřské školy, TVP naproti tomu je navržen pro určitou třídu dětí. Aby každý pedagog měl možnost dostatečně respektovat vzdělávací potřeby a možnosti dětí v konkrétní třídě a aby zároveň vycházel ze školního programu, je třeba zvážit, kudy hranici mezi oběma úrovněmi vést. Konkrétních způsobů řešení toho, zda bude práce v rámci tříd volnější, nebo zda bude zachováno více toho „společného“, může být více. Bezesporně to souvisí především s celkovým stylem práce a řízením konkrétní mateřské školy. Záleží i na dalších okolnostech: na velikosti školy a na profilaci tříd, na tom, nakolik jsou jednotliví pedagogové profesně zdatní, tvořiví a schopní samostatné práce a v neposlední řadě také na řídicích schopnostech ředitele školy.

Proto je v každé jednotlivé škole třeba odpovědně zvážit, co v konkrétních podmínkách a v konkrétní situaci lépe vyhoví. Jak těsný bude vztah mezi školním programem a programy třídními, je třeba dohodnout v mateřské škole již při začátku tvorby ŠVP³². Obecně platí, že ŠVP by měl být univerzálně platný (závazný) pro celou mateřskou školu, a tedy **společným východiskem a oporou pro práci** jednotlivých tříd a jejich pedagogů. Jako takový by měl obsahovat především to, co se týká školy jako celku³³.

Charakteristika TVP a jeho příprava

TVP je vlastně plán, který ze školního programu sice vychází, ale který je rozpracován, upraven a naplňován ve vztahu ke konkrétní třídě dětí. I když je používán termín „třídní vzdělávací program“, od „školního vzdělávacího programu“ se svou povahou výrazně liší. TVP není ucelený a písemně zpracovaný dokument (jako je ŠVP), ale **otevřený pracovní plán pedagoga, který je vytvářený, resp. dotvářený, postupně.**

Tento plán **vychází z charakteristiky třídy** (pedagogové si proto na počátku své práce zjišťují a vyhodnocují podmínky i konkrétní potřeby dětí) a **týká se konkrétní vzdělávací nabídky**, tedy konkrétních činností, které pedagog dětem nabídne **v rámci integrovaného bloku** (zpravidla převzatého z ŠVP). Je to plán, který pomáhá pedagogovi v průběhu vzdělávacího procesu **zajistit, aby vzdělávací obsah odpovídal svým zaměřením i úrovni náročnosti potřebám, možnostem a zkušenostem dětí ve třídě, aby se odvíjel od nejbližšího a známého ke vzdálenějšímu a neznámému, aby již osvojené poznatky a dovednosti byly postupně prohlubovány a dále rozvíjeny apod.**

³² Protože ŠVP by měl být společným dílem všech pedagogů školy, mělo by stanovení hranice mezi ŠVP a TVP být výsledkem vzájemné dohody, nikoli jednostranného rozhodnutí jednotlivce.

³³ Jeho smyslem je usměrňovat vzdělávání poskytované v konkrétní mateřské škole a stanovit základní „školní“ pravidla, podle nichž by měli všichni pedagogové pracovat a podle nichž by měli připravovat a realizovat vzdělávací programy ve třídách (TVP).

Východiskem je tzv. „školní“ blok charakterizovaný obecně z hlediska hlavních cílů i obsahu³⁴. Pedagog s ním dále pracuje tak, že konkretizuje jeho cíle i obsah a rozvádí je tak, aby odpovídaly skladbě dětí ve třídě, jejich potřebám a možnostem. Znamená to, že promýšlí, jak blok naplní a rozvine, navrhuje konkrétní podtémata i činnosti a plánuje si způsob i postup jeho realizace (volí odpovídající formy, metody a prostředky, rozhoduje se, čím začne apod.). Stejně tak zvažuje i to, co bude sledovat, čeho si bude všímat, aby měl zpětnou vazbu a mohl plánovat další postup, a toto si poznamenává. Výsledkem této rozvahy by měl být **nástin „třídního“ bloku**, který zpravidla obsahuje:

- nabídku **konkrétních témat a činností** propojenou s konkrétními **cíli a záměry**, popř. očekávanými **výstupy** bloku (mohou se přitom opírat o cíle a výstupy v RVP PV);
- přehled o konkrétních **prostředcích** (popř. s odkazem na vlastní zásobník činností, her, písniček, básniček, her, apod., pokud pedagog takový má);
- **přehled evaluačních činností** (nač se zaměří, podle čeho bude hodnotit uplatňovaný postup i dosahované výsledky vzdělávání apod.).

Jak a do jaké míry bude tento nástin zpracovaný **písemně**, záleží především na pedagogovi samotném (co mu vyhovuje), a také na podobě ŠVP i na řediteli. Podmínkou je, aby pedagog věděl, proč, k čemu v rámci bloku směřuje (aby měl vždy představu o cílech), a aby postupoval od blízkého ke vzdálenějšímu, od jednoduššího ke složitějšímu (aby měl představu o metodickém postupu). Kolik z tohoto plánu má pedagog „v hlavě“ a kolik „na papíře“, nemusí ovlivňovat kvalitu poskytovaného vzdělávání. Proto by písemné zpracování „třídního bloku“ nemělo být rozhodujícím kritériem pro hodnocení práce pedagoga.

„Třídní“ bloky a jejich plánování

Pedagog si může „třídní bloky“, popř. plány jejich realizace³⁵, připravovat různou formou a zpracovávat v podobě, která mu nejlépe vyhovuje, popř. způsobem, na kterém se pedagogové dohodnou v rámci školy. „Třídní blok“ může být graficky ztvárněn v podobě **myšlenkové mapy, diagramu, tabulky, přehledu, harmonogramu** apod. Někdo potřebuje propracovanější bloky a jejich plány, jinému postačí **si řadu okolností pouze promýšlet a zaznamenávat si jen to nejdůležitější**. Blok může být rozpracován např. jen v několika **bodech**, nebo to může být souvislý **text**, či naopak jen **poznámky** ke „školnímu“ bloku (převzatému z ŠVP) apod.

Pedagog by se neměl zdržovat přílišným psaním. Je zbytečné, aby si plán bloku připravil příliš podrobně³⁶. Je vyhovující nastínit (rozpracovat) blok natolik, aby měl každý pedagog možnost jej **rozvíjet a dotvářet průběžně** podle postupu ve vzdělávání dětí a pracovat s ním volně podle toho, jak se bude situace vyvíjet (jak budou reagovat a spolupracovat děti, jaké příležitosti se naskytnou apod.). Stačí, pokud má plán činností předem připraven třeba jen tak, aby bylo zřejmé, čím začne, a dále pak **pracuje se zpětnou vazbou**.

Pedagog, který pracuje maximálně tvořivě a který je schopen improvizovat, by byl podrobným rozpracováním a plánováním příliš svazován. Jeho způsobu práce vyhovují méně propracované bloky a volnější plány, stavěné na zpětné vazbě a postupně dotvářené „za pochodu“, **průběžně propojující etapu plánování s realizací a evaluačními činnostmi**.

To, co platí pro práci s jedním integrovaným blokem, platí obdobně i pro vzdálenější časový horizont, a tedy pro více bloků. Právě proto, že pedagog nemůže předpokládat, jak bude vzdělávání postupovat v rámci jednoho bloku, je logické, že to tím spíše nemůže vědět v rámci více bloků. Nemá smyslu podrobněji tyto bloky dopředu rozpracovávat, není tedy nutné (a ani možné), aby si plány bloků (zpravidla převzaté z ŠVP) připravoval pedagog do realizační podoby na celý školní rok, ale je

³⁴ Pokud si pedagog vytváří pro svou třídu dětí bloky vlastní, má práci složitější, neboť začíná vlastně na úrovni školního programu, a proto si samostatně stanovuje hlavní (a tedy obecnější) vzdělávací cíle.

³⁵ Rozdíl mezi blokem a plánem je možno pracovně určit tak, že v plánu jsou stanoveny také postupné kroky, popř. i časový rozvrh realizace (blok může být třeba myšlenková mapa, plán je zasazen do určitého časového rámce).

³⁶ Takové plány mohou být pro pedagoga nejen příliš svazující, ale mohou také narušovat přirozený způsob učení dětí.

třeba je dotvářet postupně. Plně vyhoví a zcela postačí, pokud má pedagog připraven jen blok bezprostředně následující, a to **v návaznosti na průběh i výsledky bloku (období) předchozího.**

Je přirozené, že původní nástin „třídního bloku“ (tj. ten, který si pedagog připraví na začátku) se bude postupně **proměňovat**. Pedagog bude uvažovat, jak nejlépe postupovat dál, bude s blokem dále pracovat, doplňovat jej, opatřovat různými poznámkami apod. Právě tyto doplňky a poznámky, ať už se týkají samotného průběhu vzdělávacího procesu anebo evaluačních činností, jsou pro pedagoga velmi významné a mohou se stát také trvalejší součástí metodického zásobníku pedagoga (osobního portfolia³⁷).

Užitečnost TVP

TVP má význam zejména pro pedagoga, který se podle něho může řídit. TVP může být popř. užitečný i pro zastupujícího pedagoga, který v době nepřítomnosti třídního pedagoga může s pomocí TVP snáze zajistit, aby **vzdělávací proces nebyl pro děti narušen**. TVP zároveň může být oporou pedagoga v případě, že **musí prezentovat svou práci a zdůvodnit či obhájit svá rozhodnutí** (např. v případě hospitace či kontroly). TVP však není součástí povinné dokumentace pedagoga (RVP PV jej pouze doporučuje). I když je jeho uplatňování v mateřských školách běžnou a pro většinu pedagogů samozřejmou záležitostí, **zůstává materiálem pracovním**³⁸.

Realizace TVP

TVP jako pracovní plán by měl vést pedagoga k tomu, aby pracoval cílevědomě, ale zároveň pružně a volně. Měl by neustále konfrontovat plán s jeho realizací (tedy porovnávat, vyhodnocovat, evaluovat). Proto se plánu **nemusí po celou dobu striktně držet**, ba naopak. Pedagog by měl využívat situací, které se neočekávaně naskytou a které dovolují využívat reálných souvislostí. Může pružně zařazovat třeba nabídku úplně jinou, která právě v tom kterém okamžiku děti přirozeně osloví a zaujme. Není nutné vždy a za všech podmínek zrealizovat všechny naplánované aktivity či témata. To, co se nenaplní, lze popř. přesunout na vhodnější dobu či do bloku jiného, nebo vyčkat na vhodnější příležitost.

Stejně pružně a volně by měl pedagog pracovat i s časovým plánem bloku. Ten by měl být jen **orientační**, neboť předpokládaná doba trvání bloku by měla být rozumně **přizpůsobována jeho průběhu** a dle potřeby prodlužována či naopak zkracována. Také není nutné, aby pro všechny bloky byly plánovány stejné časové prostory, neboť každý blok může vyžadovat ke své realizaci dobu jinou. Pokud však ŠVP z určitých pravidelných a logicky daných časových úseků vychází (např. týdenních či měsíčních), měla by být i zde možnost blok v rámci třídního programu uzavírat smysluplně, jeho průběh dle potřeb zkracovat či prodlužovat, bez ohledu na přesně vyhrazený čas.

Pedagog by si měl při své práci řídit zejména tím, že:

- **třídní bloky si nemusí připravovat na celý rok dopředu** (od toho je zde školní program poskytující pedagogovi základní rámec, který je naplňován v průběhu roku postupně, podle postupu ve vzdělávání dětí);
- každý „třídní blok“ by měl rozpracovávat **postupně a průběžně**, neměl by mnoho psát, ale **prakticky využívat evaluačních činností** (pedagog sleduje, jak vzdělávání postupuje, vyhodnocuje, co se daří či nedaří, zvažuje další možnosti);
- stačí blok jen **nastínit**, popř. rozpracovat jen **počáteční etapu bloku**, rozvíjet a rozpracovávat blok „za pochodu“ s využitím přirozených okolností (pedagog si všímá okolního dění, vyhodnocuje vzdělávací situaci vzhledem k tomu, co reálný život přináší);

³⁷ Každý pedagog má možnost během své pedagogické činnosti nashromáždit si řadu nejrůznějších podkladů, tj. různých projektů či programů, realizačních námětů a nápadů, her, textů, apod., které se mu osvědčily a ze kterých může při své samostatné práci čerpat.

³⁸ Něco jiného je povinnost pedagoga vést Přehled výchovné práce (výkaz o průběhu vzdělávání). Jeho současná podoba nevyhovuje aktuálním trendům ve vzdělávání, a proto se předpokládá, že bude v brzké době pozměněn.

- není třeba striktně dodržovat vše, co je pedagogem plánováno, **odklon od plánu** (zdůvodnitelný) je jevem pozitivním (pedagog zváží a vyhodnotí situaci a dle toho se rozhodne);
- v průběhu vzdělávání je třeba se **zaměřit na děti**, průběžně sledovat jejich projevy (pedagog si stanovuje, čeho je třeba si u dětí všimnout, podle čeho lze usuzovat, zda vzdělávání postupuje v souladu se záměry³⁹ apod.);
- je třeba sledovat také **vlastní kroky** a uvědomovat si také **rizika** (pedagog zvažuje a vyhodnocuje, co se zdařilo, či nezdařilo, jak postupovat, nač dát pozor, čeho se vyvarovat).

Při zachování tohoto postupu se pedagog bez evaluačních činností v praxi neobejde. Nejde o nic složitějšího a umělého, evaluační a hodnotící činnosti jsou zcela přirozenou a samozřejmou součástí vzdělávací práce, kdy pedagog pracuje samostatně, tvořivě, s rozmyslem a rozvahou.

7. Metodické poznámky

7.1 Evaluace a hodnocení

RVP PV, resp. samotný princip rámcových dokumentů, vede školy a pedagogy k tomu, aby se **evaluační činnosti na úrovni školy i třídy postupně stávaly samozřejmou, smysluplnou a funkční součástí jejich vzdělávací práce**. Právě v jejich důsledku by se kvalita vzdělávacího působení měla proměnit: z nepružného, „formujícího“ působení a mechanického plnění zadaných úkolů by se vzdělávací práce měla stát skutečně samostatnou, tvořivou, motivující a „rozvíjející“.

Nová situace nastává také z hlediska **hodnocení výsledků vzdělávání**. Vzhledem ke změně v přístupu k dítěti se mění i přístup k jeho hodnocení. Dřívější zaměření k výkonům dětí a jejich porovnávání je třeba nahradit průběžným sledováním a hodnocením individuálních pokroků, kterých děti v průběhu vzdělávání postupně dosahují. Mění se i smysl hodnocení: hodnocení není cílem, na jehož základě budou děti rozdělovány na úspěšné a neúspěšné, ale **hodnocení je prostředkem k hledání optimálních cest vzdělávání jednotlivých dětí**.

Evaluační a hodnotící aktivity by měly být uplatňovány nejen při tvorbě ŠVP, ale také v rámci TVP, resp. ve veškeré pedagogické práci mateřské školy. Proto je velmi obtížné odlišit přesně, co se týká úrovně školní či úrovně třídní.

Na úrovni školního programu se hodnotí především:

- podmínky;
- cíle a záměry ŠVP;
- práce pedagogického sboru.

Na úrovni tříd většinou pedagog provádí:

- evaluaci integrovaných bloků;
- hodnocení třídy dětí;
- hodnocení jednotlivých dětí;
- hodnocení sebe sama (sebereflexi).

Pedagog je zároveň v rámci školy hodnocen:

- ředitelem;
- popř. jinými pedagogy.

³⁹ To znamená, že pedagog postupuje neustále s vědomím konkrétních cílů, které si v rámci bloku stanovil (které dovednosti, poznatky, hodnoty a postoje rozvíjí).

Všechny tyto činnosti se vzájemně doplňují, prolínají a ovlivňují. Společně vytvářejí vnitřně propojený systém, jehož prostřednictvím mateřská škola může získávat smysluplnou zpětnou vazbu o fungování ŠVP.

Oblasti evaluace a hodnocení

Aby škola (v rámci ŠVP) a její pedagogové (v rámci TVP) mohli hodnotit kvalitu své vzdělávací práce, je vhodné, aby si vymezili určité **okruhy (oblasti), které považují ze svého hlediska za důležité**. Ať už jde o úroveň školní či třídní, může to být např. soulad ŠVP a TVP, pedagogický styl a klima školy, spolupráce s rodinou, naplňování individuálních potřeb dětí, integrované bloky apod.

Podle toho, co konkrétně se pedagogové chtějí a potřebují dozvědět, si v těchto oblastech určí **konkrétní jevy, na které se ve vyhodnocování zaměří**. Dalším krokem je formulovat si vhodné otázky. Například:

- soulad ŠVP a RVP PV: *Je realizovaný ŠVP v souladu s RVP PV a psaným ŠVP?* Aj.
- materiální, technické, hygienické a další podmínky: *Má škola potřebné podmínky k naplnění cílů, které si formulovala? Daří se podmínky zlepšovat a zkvalitňovat?* Aj.
- pedagogický styl a klima školy: *Je v mateřské škole přátelská a vstřícná atmosféra? Přístupují pedagogové k dětem s dostatečným porozuměním? Chovají se k sobě pedagogové vstřícně a s respektem?* Aj.
- práce pedagogů: *Provádějí pedagogové sebehodnocení? Jsou na svou práci připraveni? Mají promyšleny cíle a postupy? Spolupracují s rodiči a ostatními pedagogy?* Aj.
- spolupráce s rodinami dětí: *Daří se komunikovat s rodiči všech dětí? Jsou názory rodičů brány v potaz ve všech situacích týkajících se jejich dětí? Je program spolupráce s rodiči dostatečně bohatý? Je pro rodiče zajímavý?* Aj.
- formální vzdělávací nabídka, plánované aktivity: *Jsou integrované bloky vhodně postaveny? Vyhovují pedagogům ve třídách? Přinášejí očekávané výsledky? Umožňují využívat dostatečně metod a forem prožitkového a situačního učení? Nejsou pedagogové příliš svazováni svými plány? Mají dostatek prostoru pro vlastní tvořivost a improvizaci? Poskytují pedagogové dětem dostatečný prostor pro samostatné objevování a tvůrčí činnosti? Mohou děti skutečně volit činnosti, které je baví?* Aj.
- naplňování individuálních vzdělávacích potřeb dětí: *Známe vzdělávací potřeby dětí? Dbají pedagogové důsledně na zohledňování individuálních potřeb jednotlivých dětí?* Aj.
- výsledky vzdělávání: *Jaké jsou výsledky vzdělávání? Dosahují děti očekávaných vzdělávacích pokroků? Umíme pokroky v rozvoji a učení dítěte poznat a zhodnotit je? Jsou rodiče s výsledky vzdělávání dětí spokojeni?* Aj.⁴⁰

Techniky evaluace a hodnocení

Z výše uvedeného vyplývá, že evaluace v praxi spočívá v tom, že si pedagog klade otázky a hledá na ně odpovědi. Pokud tak činí náhodně či příležitostně, má to také význam, ale systematický přístup je výhodnější. Je třeba si promyslet nejen otázky, ale i **způsoby, jak odpovědi na ně získávat, jak postupovat při sběru informací a jak sledované jevy vyhodnocovat** (jaké formy a metody, resp. techniky, budou využity).

Běžně jsou využívány např. **rozhovory, diskuse, porady, pozorování, hospitace, analýzy plánů či příprav apod.**, jejichž výsledkem jsou **záznamy z hospitací, různé typy dotazníků či anketních lístků, hodnotící zprávy, písemné záznamy z pozorování, audio či videonahrávky**

⁴⁰ Uvedené konkrétní oblasti ani příslušné dotazy nejsou z hlediska autoevaluace zdaleka vyčerpávající. Mají pouze pomoci uvést na pravou míru obavy pedagogů o složitosti a komplikovanosti evaluačních a hodnotících činností.

apod. Tedy vesměs jde o techniky, které jsou obecně známé a různým způsobem, různou měrou a k různým účelům v praxi využívané.

Důležitým zdrojem informací o dětech může být např. **portfolio dítěte**⁴¹. Jeho obsahem mohou být nejrůznější **dětské práce (dvou i trojrozměrné – didaktické listy, výkresy, výrobky apod.)**, dále např. **videozáznamy, komentáře pedagoga, popisy situace**, které nějakým způsobem dokumentují rozvojové a vzdělávací pokroky dítěte apod. Kromě důležitých dat, popř. dětských prací, by mělo portfolio obsahovat údaje o tom, jak se dítě v prostředí mateřské školy rozvíjí a jak pokračuje jeho vzdělávání. Jeho součástí by tedy měl být **přehled o rozvoji dítěte a postupu ve vzdělávání**. Ukládané materiály se mohou samozřejmě v průběhu času třídit nebo nahrazovat. Osobní portfolio dítěte by mělo být nezbytnou součástí pracovních podkladů pedagoga. Mělo by být založené při vstupu dítěte do péče pedagoga a průběžně doplňované důležitými informacemi o dítěti a materiály dokládajícími jeho rozvoj, prospívání a pokroky v učení.

Evaluační kritéria

Evaluace, ať už se týká čehokoli, předpokládá existenci určitých znaků, k nimž má být vyhodnocování vztahováno a podle nichž může být sledovaný jev vyhodnocen, tedy určitých **měřitek (kritérií)**, s nimiž se bude porovnávat. Základní kritéria pro vyhodnocování naleznou pedagogové v RVP PV⁴². Prakticky to znamená, že pedagog stav sledovaného jevu (to, co zjistí) porovná s požadavky RVP PV a vyhodnotí, zda a nakolik situace vyhovuje či nevyhovuje, a podle toho rozhodne, jak postupovat dále.

7.2 Praktické využití evaluačních aktivit

Evaluační a hodnotící činnosti by měly být smysluplné a účelné. Není cílem situaci jen popsat a zhodnotit, ale jde o to využít získaných poznatků (výsledků) ke zkvalitnění práce pedagogů, zdokonalení školního programu a zlepšení výsledků vzdělávání. A odtud je třeba začít: pedagog by měl vědět, **co se chce dozvědět a proč** (za jakým účelem, co si od toho slibuje, jaký přínos očekává).

Některé z dále uvedených činností v praxi probíhají zcela samozřejmě, aniž by si pedagogové uvědomovali, že jsou to činnosti „evaluační“. Jde spíše o to, aby se práce se zpětnou vazbou stala více cílenou a systematickou a mohla tak být více **účinná**.

Evaluační podmínky

První krok se odehrává zcela přirozeně již při vlastní tvorbě ŠVP. Je jím analýza a zhodnocení výchozích podmínek školy. Počáteční autoevaluační zpravidla málo cílená, protože školy nemívají ještě stanoveny svoje záměry, podle nichž by mohli pedagogové práci školy posuzovat. Užitečnost úvodní analýzy podmínek spočívá v tom, že si pedagogové zhodnotí svou výchozí situaci, svoje konkrétní podmínky a získají tak východisko k dalším krokům tvorby ŠVP.

Vstupní evaluační podmínky by měla zřejmě **probíhat na úrovni školy i na úrovni jednotlivých tříd**. Pedagogové postupují zpravidla tak, že porovnávají svou situaci s požadavky danými RVP PV a vyhodnocují, co je do jaké míry vyhovující. Na základě tohoto zjištění stanoví, co je třeba postupně vylepšit, popř. zváží, jak program pro konkrétní dané podmínky upravit.

Sledování a vyhodnocování podmínek, jejich dodržování či zlepšování by mělo probíhat také **průběžně, a tedy opakovaně**. Tento postup se může týkat nejen podmínek materiálních, bezpečnostních či organizačních, ale také podmínek pedagogických a psychohygienických. Zvláště důležité je všimnout si pedagogického stylu, uplatňovaných forem a metod práce, dodržování stanovených zásad, a to jak na úrovni školy, tak i jednotlivých tříd. Hodnocení stylu i forem a metod

⁴¹ Termín portfolio v pedagogice označuje shromažďování materiálů různého druhu tak, aby dokumentovaly stav a rozvoj učení dítěte.

⁴² RVP PV lze jej vnímat jako soubor rámcových požadavků na předškolní vzdělávání, tzn. jako **soubor kritérií jeho kvality**.

práce by mělo být součástí pravidelného **hodnocení pedagogů ředitelem i předmětem sebehodnocení pedagogů.**

Evaluace školního programu

Každoročně by mělo probíhat vyhodnocení programu jako celku, a to proto aby bylo možno dle získaných poznatků vytvořený a zrealizovaný program potvrdit, popř. jej upravit. To zřejmě není v praxi žádnou novinkou, neboť každoroční zhodnocení vlastní práce školy bývá pro pedagogy samozřejmostí. Posuzují-li vlastní ŠVP, v zásadě jde o to porovnat realitu, tedy skutečný stav, kterého bylo v uplynulém období dosaženo, se záměry a obsahem programu, který si škola stanovila; tak si sami ověří, jak a do jaké míry je škola splnila, nesplnila či překročila, do jaké míry je program vyhovující, kde jsou jeho silné stránky, na které lze navázat, kde jsou slabiny a rizika, na které je třeba dát napříště pozor. To vše by se mělo promítnout do školního programu na následující školní rok (tedy do ročního plánu). Ani tento požadavek není neobvyklý.

Součástí evaluace ŠVP by mělo být i **vyhodnocení vzdělávacího obsahu**, který školní program dětem nabízí. Toto je, na rozdíl od každoročního vlastního vyhodnocování práce školy jako celku, záležitostí poněkud novou. Aby bylo možno vyhodnotit, zda vzdělávací nabídka ŠVP vyhovuje, co se bude měnit a proč apod., je nutno nejprve vyhodnotit vzdělávací obsah nabízený na úrovni tříd. Teprve podle toho, jak proběhla realizace vzdělávací nabídky ve třídách a jakých výsledků bylo dosaženo (jak se pracovalo pedagogům, co se povedlo či nepovedlo, co se osvědčilo, jaké problémy se ve vzdělávací práci objevovaly, co si děti odnesly apod.), je možno vyhodnotit ji jako celek.

Evaluace integrovaného bloku, jeho průběhu a výsledků

Evaluace integrovaného bloku, jeho průběhu a výsledků je právě jedním z kroků, který přirozeně předchází závěrečnému vyhodnocení bloků. Jde o **průběžně** prováděné evaluační činnosti, provázané s realizací a zároveň s plánováním dalších postupů (pedagog postupuje ve spirále – plánuje, realizuje, vyhodnocuje, plánuje...) ⁴³. Po ukončení bloku pak pedagog může provést také **závěrečnou evaluaci**: zhodnotí **celkový průběh** (na základě výsledků z průběžné evaluace), zvolené metody a postupy, a zejména pak **vzdělávací přínos**, tedy to, co si děti skutečně odnášejí dál, a následně pak vyvodit praktické závěry pro svou další práci (nač je možno ve vzdělávání navázat, v čem pokračovat, event. k čemu se vrátit, nač se napříště zaměřit, co dělat jinak apod.). Toto zhodnocení provádí pedagog v rámci třídy, tedy **vzhledem k celé skupině dětí**. Co se týče zhodnocení výstupů, jejichž naplnění se v rámci bloku očekávalo, pedagog povětšinou při porovnání původních záměrů a skutečných dosažených výstupů dojde k příjemnému závěru, že výsledky jsou bohatší, než se na začátku předpokládalo.

K tomu, aby tento systém fungoval, není třeba pořizovat složité záznamy, úplně stačí, pokud si důležité poznámky, postřehy a zkušenosti z evaluace i realizace pedagog zaznamenává třeba do svých plánů. (Dle potřeb může pedagog obecnější hodnocení na úrovni třídy doplňovat individuálními poznámkami, kterých dále využívá pro individuální práci s dětmi.) Důležité je, že tyto poznámky pedagogovi pomáhají, že jej vedou k zamýšlení a k „nasměrování“ dalšího postupu. Mohou být pro pedagoga velmi cenné. Pokud si je po určitou dobu shromažďuje, může se k nim vrátit a zaznamenané zkušenosti smysluplně využít. Plány bloků spolu s jejich průběžným i závěrečným vyhodnocením se mohou stát velmi cennou součástí osobního metodického „portfolia“ pedagoga.

Hodnocení a sebehodnocení pedagogů

Tato aktivita není v praxi mateřských škol žádnou novinkou. **Hodnocení pedagogů** v rámci školy provádí většinou ředitel mateřské školy, a to jak průběžně, tak v určitých etapách jako závěrečné. Kromě hospitací a pedagogických porad může ředitel uplatnit celou řadu dalších metod, podle toho, co konkrétně chce u kterého pedagoga sledovat a hodnotit. Záleží na tom, jak jsou tyto metody nápadité a co je účelem jejich hodnotících, řídicích a kontrolních aktivit. Aby šlo o smysluplnou evaluaci, nikoli formální kontrolu, měly by mít tyto činnosti jasný účel, smysl (proč

⁴³ Podrobněji v kap. 6. Tvorba a realizace TVP

jsou prováděny) a určitý řád. Neměly by končit konstatováním, ale měly by přinášet podněty do další práce a pozitivní posun v řešení sledovaných problémů.

Sebehodnocení pedagogů je v praxi poměrně běžnou záležitostí. Zvláště pedagogům mateřských škol je vlastní, že neustále zvažují své postupy s obavami o jejich správnost. Protože se nemohou opřít o přesné návody a pokyny (nemají dnes k dispozici jednotné a podrobné plány úkolů, které by bylo třeba plnit), nemohou ani nalézt univerzální odpovědi. Na otázku, zda postupují správně, si musí odpovědět sami (to, co je v některém případě vyhovující, jinde vyhovět nemusí). Znamená to „ohlížet“ se za sebe, rozmyslet své kroky, sledovat výsledky a samostatně je hodnotit v porovnání s obecnými požadavky. (Pedagog může vše konfrontovat s RVP PV a odpověď, kterou takto získá, je rozhodujícím argumentem.) Pokud si pedagog na svoje otázky odpoví kladně, získá větší jistotu ve své práci, osobní i profesní uspokojení, a tím i pozitivní motivaci do další práce; neuspokojivé odpovědi by měly být pro něho motivací k vyššímu pracovnímu či osobnímu úsilí nebo ke změně.

Hodnocení vzdělávacích výsledků u jednotlivých dětí

Trochu jinou záležitostí je hodnocení vzdělávacích výsledků u jednotlivých dětí. Pokud má pedagog pracovat s dítětem tak, aby optimálně podporoval jeho rozvoj a přizpůsobil vzdělávání jeho individuálním vzdělávacím potřebám a možnostem, **musí dítě znát a rozumět mu**. Potřebuje znát jeho potřeby i hranice jeho možností, musí sledovat postup v rozvoji i jeho pokroky v učení a dle toho upravovat vzdělávací nabídku. Pedagog běžně postupuje tak, že dítě pozoruje, všímá si jeho projevů a reaguje na ně. Pokud však toto bude provádět systematicky, má daleko více šancí dobře rozpoznat silné i slabé stránky dítěte, zachytit případné nerovnoměrnosti v jeho rozvoji a poskytnout mu včasnou a odpovídající podporu a pomoc. RVP PV žádný konkrétní jednotný postup nestanovuje, neboť v každém jednotlivém případě je vhodný jiný způsob⁴⁴. Pedagog sám nejlépe odhadne, co je třeba u kterého dítěte sledovat, nač se zaměřit i jakým způsobem, popř. jak často, kontrolovat účinnost svého působení. Sám si stanoví předmět sledování (problémy dítěte) a určí si postup (časové intervaly, kdy si pozorovaný stav zachytí a zhodnotí).

Protože si nemůže vše pamatovat, potřebuje si některé skutečnosti zaznamenávat. Tyto poznámky mu poskytnou přehled o tom, jak se dítě rozvíjí a jak jeho vzdělávání postupuje. Poznámky, resp. **přehled o rozvoji dítěte**, by měly být nezbytným pracovním podkladem pedagoga. Pochopitelně mohou mít nejrůznější podobu, rozsah i formu (takovou, která je v tom kterém individuálním případě účelná). U některého dítěte budou poznámky stručné, u jiného dítěte, kde se projevují problémy vyžadující zvýšenou pozornost pedagoga, naopak podrobnější. Měly by být pořizovány ve spolupráci obou pedagogů ve třídě, popř. i za pomoci rodičů či ve spolupráci s nimi. Měly by být vždy **důvěrné**, přístupné pouze pedagogům, kteří mají dítě ve své péči, a rodičům dítěte.

Na základě přehledu o rozvoji dítěte může pedagog zhodnotit individuální postup i pokroky dítěte v učení (zda rozvoj postupuje, zda je rovnoměrný, zda dítě v něčem nestagnuje, v čem je zvláště úspěšné, co dělá dítěti problémy a v čem je třeba mu pomoci apod.). Poznatky o rozvoji dítěte by měl pedagog shromážďovat na základě průběžného neformálního pozorování dítěte a analýzy výsledků jeho činností. Nejde o jednorázové „šetření“ a zhodnocení rozvojového stavu, ale o nepřetržitě získávání zpětné vazby, jejíž výsledky se průběžně promítají do další vzdělávací práce pedagoga s dítětem. **Je třeba dbát, aby hodnocení nebylo zaměřeno na srovnávání dětí, ale soustředilo se výhradně na individuální pokroky každého z nich a sloužilo tak k tomu, aby pedagog zajistil jejich optimální výchovu a vzdělávání.**

7.3 Činnosti a poznatky v ŠVP a TVP

Současná praxe mateřských škol se ubírá směrem **rozvoje a získávání kompetencí (způsobilostí)**. Vzdělávací nabídka je dětem předkládána v podobě integrovaných bloků rozvíjejících jejich schopnosti, dovednosti, postoje i hodnoty a rozšiřující jejich poznání. Důraz je přitom kladen na

⁴⁴ Protože toto přináší v praxi značné komplikace, předpokládá se, že bude připraven doprovodný metodický text, který přiblíží pedagogům různé možnosti a nabídne jednoduché diagnostické postupy aplikovatelné v praxi mateřských škol.

činnosti. To však v žádném případě neznamená, že vzdělávání zcela rezignuje na poznatky (jak bývá interpretováno). Některé činnosti uvedené v RVP PV, ať již jsou to činnosti intelektové či praktické, jsou více formativní, jiné více informativní, ale každá z nich dětem přináší **poznatky**, rozvíjí je či upevňuje. (Připomínáme, že poznatky jsou přece přirozenou součástí kompetencí, neboť kompetence jsou definovány jako soubory poznatků, dovedností, schopností, postojů, hodnot.)

Činnosti stanovené v RVP PV by pak měly přinášet dětem takové poznatky, které jsou pro jejich předškolní věk smysluplné a jim srozumitelné, které jim umožňují lépe chápat svět kolem sebe a rozumět jeho dění, poznatky prakticky užitečné a využitelné v běžném životě, v dalším učení a poznání, a tedy poznatky, které rámcově odpovídají vzdělávacím a životním potřebám předškolních dětí a kterými by děti měly být vybaveny.

Protože tyto **poznatky** však nejsou samy o sobě cílem vzdělávání dítěte, ale **prostředkem k získávání kompetencí**, RVP PV je **samostatně nevymezuje**. Stačí však si podrobněji prostudovat **globální** vzdělávací nabídku v RVP PV, resp. činnosti a příležitosti. V nich lze bez větších problémů nalézt **okruhy základních poznatků**, s nimiž by se děti měly setkat.

Ukazuje se, že **upozornění na okruhy elementárních poznatků** může být pro některé školy a jejich pedagogy vhodnou a užitečnou oporou a východiskem pro tvorbu vlastních integrovaných celků. Stává se totiž, že v důsledku tvořivosti a nápaditosti jsou dětem nabízena témata, která lze vnímat spíše jako doplňující či rozšiřující, v jistém smyslu „nadstandardní“. Jistě nemusí být na závadu nabízet dětem tato originální témata, pokud jsou dostatečně svázána s životní realitou a podávána tak, aby jim děti rozuměly. Nelze však souhlasit s tím, aby tyto „originální“ náměty zastíňovaly poznatky základní, které jsou pro dítě důležité, popř. aby tato poněkud „umělá“ témata nahrazovala témata přirozená, dítěti potřebná.

Dále jsou uvedeny okruhy elementárních poznatků, které je možno vyvodit ze vzdělávací nabídky činností RVP PV v rámci jednotlivých vzdělávacích oblastí a které by **měly být globálně promítnuty do vzdělávací nabídky ŠVP**:

1. **Dítě a jeho tělo:** lidské tělo a jeho části (hlavní smyslové a tělesné orgány a jejich funkce, včetně pohlavních), jeho vývoj a změny (narození, růst těla a jeho proměny); zdravé životní návyky (pohybové činnosti a sport, zdravá výživa, příprava pokrmů, potraviny); ochrana osobního zdraví (péče o čistotu a zdraví, ochrana před škodlivými látkami a vlivy, návykovými látkami a závislostmi, prevence onemocnění), ochrana bezpečí (varování před úrazy, nebezpečím hrozcím při hrách, v dopravních situacích, při setkávání s cizími lidmi, věcmi a jevy); sebeobsluha (hygiena, stolování, oblékání, úklid); věci kolem nás (předměty denní potřeby, hračky, pomůcky, sportovní náčiní a nářadí, výtvarné pomůcky, hudební nástroje, pracovní pomůcky, jejich užívání).
2. **Dítě a jeho psychika:** dorozumívání mezi lidmi (zvuky, gesta, řeč, slova, věty, písmena, čísla, symboly), sdělování (knížky, film, divadlo); předměty a jejich vlastnosti (velikost, barva, tvar, materiály, chutě, vůně, zvuky, funkce předmětů); číselné a matematické pojmy (číselná řada, číslice, základní geometrické tvary, množství); prostorové pojmy a souvislosti (v prostoru i v rovině, uspořádání předmětů), elementární časové pojmy a souvislosti (teď, dnes, včera, zítra, ráno, večer, jaro, léto, podzim, zima, rok); lidé a jejich vlastnosti (fyzické i psychické vlastnosti, dovednosti, schopnosti, city, vlastnosti dané pohlavními rozdíly); každý je jiný (přirozená různost lidí) ; já (individuální charakteristiky, osobnost, právo být sám sebou).
3. **Dítě a ten druhý:** vztahy mezi lidmi (kamarádství, přátelství, vztahy mezi oběma pohlavími, cizí lidé, ochrana osobního bezpečí); rodina (funkce rodiny, členové rodiny a vztahy mezi nimi, život v rodině, rodina ve světě zvířat); mateřská škola (prostředí, vztahy mezi dětmi i dospělými, kamarádi); pravidla vzájemného chování (doma, v mateřské škole, na veřejnosti, herní pravidla).
4. **Dítě a společnost** (svět lidí, kultury, umění, práce): společenské role (dítě, dospělý, rodič, učitelka, role dané pohlavím či zaměstnáním); pravidla vzájemného styku (ohleduplnost, tolerance, spolupráce), mravní zásady; práce, pracovní činnosti a role (pracovní předměty, pomůcky, nástroje, jednoduché pracovní úkony a činnosti, řemesla, povolání, zaměstnání);

kultura a umění (kultura prostředí, ve kterém dítě žije, lidové zvyky, tradice, svět výtvarného a dramatického umění, svět hudby, svět sportu, jak se lidé baví); rozmanitost lidského světa (naše vlast, jiné země, národy a kultury, multikultura).

5. **Dítě a svět** (životní prostředí, svět přírody, vědy, techniky): prostředí, v němž dítě žije (domov, škola, obec, okolí domova, okolí školy, život a dění v obci - doprava, ulice, obchody, lékař, důležité instituce, nákupy); příroda živá i neživá (rostliny, živočichové), přírodní jevy a děje (podnebí, počasí, roční období, změny v přírodě); látky a jejich vlastností (voda a vzduch, nerosty, kovy, suroviny, přírodní materiály a jejich vlastnosti, umělé materiály); životní prostředí a jeho ochrana (vliv člověka na životní prostředí, na okolní krajinu, péče o okolí a životní prostředí, ochrana přírody); věda a technika (technické přístroje, se kterými se dítě setkává); co je nebezpečné (nebezpečné předměty, přístroje, kontakt se zvířaty, s látkami ohrožujícími zdraví, běžné přírodní a povětrnostní jevy, situace hromadně ohrožující); rozmanitost přírody i světa a jeho řád (země, hory, řeky, pohoří, světadily, planeta Země, vesmír).

Tyto okruhy nelze vnímat jako témata pro jednotlivé integrované bloky (tematické celky). Krom toho, že některé tyto poznatky se objeví v ŠVP ve **formální vzdělávací nabídce** (v integrovaných blocích), se jiné promítnou v **nabídce neformální** (výchovný styl, metody, formy apod.), popř. v obojím. Pro tvorbu ŠVP je důležité, že jsou **závazné globálně** (tedy nejde o to, aby v ŠVP byl uveden jejich přesný výčet)⁴⁵ a jsou **povinné pro pedagogy**, nikoli pro děti. Znamená to, že pedagog by měl tyto okruhy dětem nabídnout, děti by měly mít příležitost se s příslušnými poznatky v průběhu předškolního vzdělávání setkat, ale nemusí si je v plném rozsahu osvojit.

⁴⁵ Znamená to, že uvedené okruhy představují ve svém celku **rámcovou poznatkovou základnu**, která by měla být **globálně zohledněna při tvorbě školních (třídních) vzdělávacích programů**. Je přirozené a samozřejmé, že konkrétní uspořádání poznatků i jejich rozsah budou ve vzdělávacích programech velice rozmanité, přizpůsobené konkrétním podmínkám mateřské školy, třídy i jednotlivců.

Příloha

Poznámky k tvorbě školního vzdělávacího programu ve speciální mateřské škole ⁴⁶

Ze školského zákona vyplývá, že speciální mateřské školy, stejně jako mateřské školy běžné, mají za povinnost si vytvořit svůj vlastní **školní vzdělávací program (ŠVP)**. Školy by měly vycházet z *Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání* (prosinec 2004), který formuluje hlavní zásady pro zpracování ŠVP, a stejně tak z *Manuálu k přípravě školního (třídního) vzdělávacího programu mateřské školy (2005)*, který tyto zásady rozpracovává.

Protože RVP PV je závazný pro všechny mateřské školy, včetně speciálních, je třeba **hlavní zásady tvorby ŠVP** dodržet i v případě speciálních mateřských škol. Tyto školy však postupují způsobem, který vyhoví odlišnostem těchto zařízení a svůj ŠVP **upravují podle podmínek**, které se v mnohém od podmínek běžných mateřských škol odlišují. O jaké konkrétní úpravy se jedná, vysvětluje následující text.

Každá speciální mateřská škola si vytvoří svůj vlastní ŠVP. Každý ŠVP bude pochopitelně jiný, stejně tak, jako je tomu u škol běžných. Všechny ŠVP speciálních mateřských škol by však měly splňovat čtyři základní podmínky:

- měla by být dodržena společná **obsahová strukturu, resp. stejné informační okruhy**, jako je tomu u programu běžné mateřské školy;
- ŠVP by měl být **dostatečně otevřený a volný** pro tvorbu třídních a individuálních vzdělávacích plánů;
- **vzdělávací cíle i nabídka** by v ŠVP měly být **přizpůsobeny druhu a stupni postižení dětí** a upraveny tak, aby vyhověly jejich specifickým potřebám a možnostem;
- ŠVP by měl poskytovat **maximální prostor pro pružnou, tvořivou, vynalézavou, improvizálně a kombinačně náročnou práci** učitelky (měl by umožňovat, aby učitelka mohla postupovat při vzdělávání dětí s maximálním zřetelem k rozdílnosti jejich vzdělávacích potřeb, hledat individuálně optimální cesty a přístupy, improvizovat a průběžně kombinovat v tom, co kdy kterému dítěti nabídne).

Dále se pokusíme nastínit konkrétněji, jak by měl být zpracován ŠVP ve speciální mateřské škole, a to v *mateřské škole pro děti se zdravotním postižením*, a v čem může být pozměněn v *mateřské škole při zdravotnickém zařízení*.

⁴⁶ Zásady pro zpracování ŠVP v mateřských školách jsou podrobněji rozvedeny v **Manuálu pro přípravu školních (třídních) vzdělávacích programů (2005)**, a to v podobě, která se týká především běžných škol. Pro potřeby speciálních mateřských škol bylo třeba některé zásady upravit. *Poznámky k tvorbě ŠVP ve speciální mateřské škole* je upřesňují, resp. doplňují tak, aby vyhověly odlišnostem práce těchto škol. Poznámky byly zpracovány dodatečně, dle požadavku učitelek, které pracují v těchto školách. Jsou přílohou Manuálu a jejich využití předpokládá znalost základního textu.

1. ŠVP speciální mateřské školy pro děti se zdravotním postižením

Školní vzdělávací program speciální mateřské školy pro děti s různým druhem zdravotního postižení by se **jako celek** v zásadě neměl lišit od školního vzdělávacího programu běžné mateřské školy ani obsahově, ani formálně. Měl by tedy pokrývat stejné okruhy informací (podrobněji viz dále). Měl by být zpracován stručně a jasně, formálně a jazykově na úrovni, která povaze a významu tohoto dokumentu odpovídá. Neměl by to být dokument příliš rozsáhlý, měl by obsahovat *pouze požadované okruhy informací*. Informace, které vypovídají o interních záležitostech mateřské školy a stejně tak i podrobnosti a detaily metodické či pracovní povahy, do ŠVP nepatří.

Identifikační údaje

Základní údaje, které by měly být v ŠVP uvedené, se týkají sídla školy (adresa, telefon), zřizovatele školy, ředitele školy, popř. názvu školy (pokud jej má), i toho, zda se jedná o samostatnou školu, či součást sloučeného zařízení apod. Dále je třeba uvést jména zpracovatele či zpracovatelů ŠVP (kdo program vytvořil, kdo se na něm podílel), kdy a kým byl projednán. Je možno uvést i název programu (pokud program jméno má) a další pro školu *významné okolnosti*, které školu určitým způsobem ozvláštňují a které vyjadřují její osobitost.

Charakteristika školy

V ŠVP je třeba uvést v první řadě *typ speciální mateřské školy* (podle druhu postižení), dále pak *velikost školy* (počet tříd, rozlohu budovy a přilehlých prostor), *lokalitu školy* (v jakém prostředí se nachází), *charakter budovy a okolí*, včetně možností, kterých škola využívá, popř. které se pro vzdělávání dětí nabízejí. Dále by mělo být v ŠVP uvedeno, s kým škola *spolupracuje* (SPC, PPP, lékař, základní škola apod.), kdo jsou jejími partnery, účastní-li se škola nějakého projektu apod. Jedná se zpravidla o popis skutečností, které by měly být v souladu s navrhovaným programem, resp. program by měl těmto skutečnostem odpovídat, vycházet z nich.

Charakteristika školního vzdělávacího programu

V ŠVP je třeba uvést, zda jde o program vlastní, nebo zda se škola hlásí k některému zveřejněnému modelu nebo programu, vyjádřit hlavní myšlenky, ze kterých vychází (koncepce či filozofie školy), jakým směrem se profiluje apod. Ať už je volena jakákoli cesta, důležité je jasně vyjádřit především *vzdělávací cíle a záměry školy*. Měly by být v souladu s cíli a záměry RVP PV. Domníváme se, že i v případě speciálních mateřských škol se lze o záměry a cíle RVP PV dobře opírat, neboť jedním z hlavních principů vzdělávání je *rozvoj každého jednotlivého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a rozvoj samostatnosti (soběstačnosti)*, což je zcela v souladu s potřebami a možnostmi speciálního vzdělávání. V ŠVP speciální mateřské školy je nutno tyto cíle *konkretizovat a doplnit je o cíle speciální*: *uvést, oč škola usiluje, co považuje za podstatné, co chce dětem a jejich rodičům zajistit a nabídnout, jakým konkrétním potřebám dětí je program přizpůsoben, nač je kladen důraz, jaké specifické dovednosti u dětí program rozvíjí, jaké nároky jsou kladeny na pedagoga apod.*

Dále je nutno vyjádřit, *jakým způsobem a jakými prostředky tyto cíle budou konkrétně naplňovány, a tedy jakou cestou chce škola k těmto cílům dojít.*

Škola by měla v ŠVP dále popsat své *zásady vzdělávací práce, uplatňované principy, formy, metody* apod. V případě speciální mateřské školy to bude popis všech *podpůrných opatření*, kterých škola využívá (*speciální metody, formy a postupy, kompenzační a rehabilitační pomůcky, speciální didaktické materiály*), *nabídka speciálních a podpůrných terapií (logopedie, alternativní komunikace, znaková řeč, fyzioterapie, prostorové vnímání aj.)*, popř. vše další, co vypovídá o specifičnosti programu.

Podmínky a organizace vzdělávání

V ŠVP pro speciální mateřské školy, stejně tak jako v ŠVP běžných mateřských škol, je dále třeba popsat *podmínky, resp. aktuální stav, týkající se věcného vybavení, životosprávy, psychosociálních podmínek, organizačního chodu a řízení mateřské školy, personálního zajištění či spolupráce s rodiči dětí*. Kromě všeobecně platných podmínek platných v běžných mateřských školách RVP PV popisuje některé další *specifické podmínky ve vztahu k druhu a stupni postižení dětí*, které je třeba brát při tvorbě ŠVP úvahu. Pedagogové svoje podmínky porovnají s požadavky RVP PV a zhodnotí, zda a do jaké míry jsou vyhovující.⁴⁷

Pokud analýza podmínek upozorní na nevyhovující stav či rezervy, škola si ve svém programu stanoví, co konkrétně je třeba upravit, vytvořit či zlepšit a jakým způsobem hodlá postupovat.

Z hlediska *organizace školy a vzdělávání* je třeba uvést, jaké je *celkové uspořádání školy i jednotlivých tříd* (počet tříd), bližší *charakteristiku jednotlivých tříd* (např. podle zaměření třídy, uplatňovaných metod a forem práce, z hlediska počtu dětí, jejich věku a potřeb, z hlediska druhu či stupně postižení).

Důležité je uvést, jaký je *vnitřní režim* školy, resp. obvyklý denní program. Stačí jen rámcově, aby rozvrh základních režimových činností týkajících se *organizačního chodu* školy (příchody a odchody dětí, pobyt venku, časový prostor pro stravování apod.) zůstal dostatečně flexibilní⁴⁸. Je třeba pamatovat také na *zařazování každodenně se opakujících činností a doplňkových programů* (např. řízené pohybové aktivity, zdravotní cvičení, rehabilitační programy, programy speciálně pedagogické péče). Stejným způsobem je třeba dle okolností (jestliže škola tímto způsobem pracuje) zachytit i *týdenní režim* (pravidelně se opakující činnosti v rámci týdne). Obdobně lze uvést také nabídku celoškolských doplňkových akcí a aktivit plánovaných *ve školním roce* (škola v přírodě, oslavy, zábavy, výlety atd.)

V porovnání s běžnou školou půjde z hlediska speciální mateřské školy o to, postihnout a popsat *úpravu organizace vzdělávání zohledňující speciální potřeby dětí, např. snížení počtu dětí ve třídě, zajištění služeb asistenta, zařazení předmětů sociálně pedagogické péče, úpravu organizačního chodu, denního či týdenního režimu či poskytování speciálně pedagogických a pedagogicko psychologických služeb*.

Z ŠVP by mělo být zřejmé i to, jaké *požadavky jsou kladeny na pracovníky speciální mateřské školy*, jaká pravidla je nutno dodržovat (mohou to být organizační pravidla, metodické zásady, pravidla vzájemného styku mezi učitelkami či zásady spolupráce s rodiči apod.), neboť i toto významně charakterizuje vzdělávací prostředí školy.

Vzdělávací obsah (uspořádání učiva)

Pro zpracování vzdělávacího obsahu ve školním vzdělávacím programu speciální mateřské školy obecně platí obdobná pravidla jako pro mateřskou školu běžnou. Znamená to, že je třeba vytvořit *integrované bloky*.

Integrované bloky představují v jistém smyslu stavební kameny, z nichž pedagogové postupně vytvářejí *základní formální vzdělávací nabídku školy*. Každá škola si může zvolit a uspořádat bloky po svém a pedagogové tak mají možnost je pojmout a koncipovat nejrůznějším způsobem, a to ve vztahu ke konkrétní situaci⁴⁹. V případě speciální mateřské školy ovlivní podobu těchto bloků konkrétní vzdělávací potřeby a možnosti dětí, resp. druh a stupeň jejich postižení. Znamená to, že bloky budou obsahovat v porovnání s bloky v běžné mateřské škole jen takový *výběr učiva, který je možno dětem*

⁴⁷ Jak již bylo uvedeno, podmínky v RVP PV je třeba *vnímat jako celek* a také k nim jako k celku přihlížet, a to jak při jejich vytváření a zabezpečování, tak i při jejich hodnocení. V RVP PV jsou formulovány podmínky plně vyhovující (optimální), s nimiž pedagogové svou situaci porovnávají s tím, že není nutno (a ani možno) všem jednotlivým požadavkům dokonale vyhovět, ale je třeba se k nim blížit.

⁴⁸ Neměl by to být detailní časový rozpis, ale spíše volnější rozvržení časových úseků, zachycení sledu určitých činností s pokud možno orientačními časy, umožňujícími upravovat intervaly dle aktuálních potřeb a okolností.

⁴⁹ Okolností, které podobu bloků ovlivní, je celá řada: např. to jsou konkrétní podmínky školy, prostředí, ve kterém se děti pohybují, a stejně tak i prostředí krajinné, regionální zvláštnosti, samozřejmě také profilace školy.

vzhledem k jejich postižení nabídnout. Naopak na některé učivo (témata, činnosti) může být kladen větší důraz. Zřejmě budou do programu zařazena i další témata a specifické činnosti. Důležitější než samotný výběr učiva je jeho přizpůsobení speciálním vzdělávacím potřebám dětí, a tedy jeho modifikace a úprava.

Protože vzdělávání ve speciální mateřské škole bude probíhat ve značné míře na základě individuálních vzdělávacích plánů, stačí, aby vzdělávací obsah byl v ŠVP speciální školy vymezen jen *velmi obecně*, aby umožňoval individuálně odlišnou práci s dětmi a děti ani pedagogy zbytečně nesvazoval.

Doplňující programy, projekty a další aktivity

Platí i ve speciálních mateřských školách, že hlavní vzdělávací nabídka (v podobě integrovaných bloků) může být dle potřeb doplněna *díličními specificky zaměřenými projekty či programy*. Právě zde může být prostor k tomu, aby byla do školního programu dle potřeb začleněna v potřebném rozsahu *speciálně pedagogická péče*.

Přehled o evaluační činnosti školy

Požadavky na zpracování přehledu evaluačních aktivit v ŠVP jsou pro speciální mateřské školy obdobné jako v mateřských školách běžných. V důsledku toho, že si každá mateřská škola vytváří svůj vlastní ŠVP, potřebuje si sama zjišťovat, zda a do jaké míry tento program funguje.

V ŠVP by měl být uveden přehled evaluačních činností, které probíhají na úrovni školy, přehled činností, které probíhají na úrovni třídy, a přehled o sledování a hodnocení vzdělávacích výsledků, kterých děti v *podmínkách speciální mateřské školy dosahují*. Vzhledem ke specifickým vzdělávacím potřebám dětí v důsledku jejich handicapů by měl být důraz *kladen především na evaluační činnosti týkající se sledování individuálních rozvojových pokroků dětí a na hodnocení individuálních vzdělávacích plánů*. (Tvorba individuálních vzdělávacích plánů a vedení záznamů o pokrocích každého dítěte by ve speciálních mateřských školách pro děti s postižením měla být samozřejmostí.)

2. ŠVP speciální mateřské školy při zdravotnickém zařízení

Také mateřská škola, která je zřízena při zdravotnickém zařízení, je ze zákona povinna mít svůj školní vzdělávací program. Je pochopitelné, že tento program musí být *přizpůsoben zvláštním okolnostem prostředí, v němž má být uplatňován, a stejně tak i specifické situaci, ve které se nacházejí děti, jimž je zde vzdělávání poskytováno*.

Hlavní rozdíl spočívá v tom, že se zpravidla nejedná o dlouhodobé vedení a vzdělávání dětí (dětská skupina je velice proměnlivá, děti do mateřské školy průběžně přicházejí a odcházejí), ale o krátkodobé působení (dětí program neabsolvují celý, ale zpravidla jen jeho určitou část), popř. o příležitostnou nabídku aktivit. Jejich spektrum je oproti jiným mateřským školám poměrně úzké (je omezeno prostorovými a materiálními podmínkami zdravotnického zařízení i zdravotním stavem dětí – nezdědka jsou např. děti vzdělávány individuálně na lůžku).

Specifické jsou i podmínky vzdělávání, odlišná je životospráva dětí, vzdělávání probíhá v jiných organizačních podmínkách apod. Složitější jsou zejména psychohygienické podmínky. Děti jsou v situaci, která je pro ně velice náročná a zatěžující (nejsou ve fyzické a duševní pohodě, ocitají se v neznámém prostředí, očekávají nebo absolvovaly nepříjemné situace a zákroky, jsou nuceny přizpůsobit se někdy i velmi složitým okolnostem). Jejich potřeby jsou velmi specifické.

Tomu všemu je třeba ŠVP přizpůsobit, respektive připravit takový program, aby daným podmínkám a okolnostem odpovídal a umožňoval poskytovat dětem maximum. I v této situaci, resp. právě v této situaci, je třeba uspokojit potřeby dětí, poskytnout jim všestrannou péči, pomoci jim zvládnout obtížnou situaci a zpříjemnit jim pobyt ve zdravotnickém zařízení vhodnou nabídkou

aktivit. Nabídka aktivit by měla být taková, aby podporovala rozvoj a učení každého dítěte a napomáhala jeho bezproblémovému návratu do běžného prostředí domova i mateřské školy.

Školní vzdělávací program speciální mateřské školy při zdravotnickém zařízení by přes všechna uvedená specifika měl plnit obdobnou funkci jako v případě školy běžné: napomoci tomu, aby vzdělávání dětí bylo *cílevědomé, pro děti smysluplné a efektivní*.

ŠVP by měl být *v souladu nejen s obsahovými, ale i formálními požadavky* kladenými na běžnou mateřskou školu. Měl by tedy jako celek pokrývat v zásadě shodné okruhy informací jako programy běžných mateřských škol, i když třeba jiným způsobem zpracované. Měl by mít *jasnou koncepci*, měl by být *zpracovaný stručně a jasně*, formálně a jazykově na úrovni. *Zároveň by měl ponechávat dostatečný prostor pro nutnou flexibilitu pedagogů, kteří musí reagovat na konkrétní potřeby konkrétního hospitalizovaného dítěte*. Neměl by být příliš rozsáhlý, měl zachovávat přiměřeně *obecnou úroveň*, bez přílišných detailů.

Mateřská škola při zdravotnickém zařízení by neměla mít problém při zpracování *identifikačních údajů* ani *charakteristiky školy*.

Co se týče *charakteristiky vzdělávacího programu*, je pochopitelné, že *vzdělávací cíle a záměry školy* budou zřejmě trochu jiné než v případě běžné mateřské školy i speciální mateřské školy pro děti s postižením (jak je uvedeno výše). Je třeba uvést zcela konkrétně, z jaké *situace* program vychází, *jakým specifickým potřebám dětí je program přizpůsoben, nač je kladen důraz, co je považováno za podstatné v práci s dětmi i v nabídce činností apod.*

Škola by měla v ŠVP dále popsat, *jakým způsobem tyto cíle naplňuje, vyjádřit zásady vzdělávací práce, uplatňované principy, formy, metody*, popř. všechna *podpůrná opatření*, kterých škola využívá (speciální metody, formy a postupy, kompenzační a rehabilitační pomůcky, speciální didaktické materiály).

Popis *podmínek a organizace vzdělávání* by měl být formálně obdobný jako u jiné mateřské školy. Je třeba zachytit *skutečný aktuální stav*, týkající se *věcného vybavení, životosprávy, psychosociálních podmínek, organizačního chodu a řízení mateřské školy, personálního zajištění, spolupráce se zdravotním personálem, spolupráce s rodinou, resp. možnosti kontaktů dítěte a pedagoga s rodiči apod.* V porovnání s jinými mateřskými školami běžnými i speciálními to budou podmínky v mnohém odlišné. Z nich vyplývají také odlišné vzdělávací možnosti. Konkrétní podmínky i možnosti je třeba v ŠVP popsat, porovnat s požadavky RVP PV a posoudit, zda a do jaké míry jsou vzhledem k požadavkům na vzdělávání předškolních dětí vyhovující. Pokud toto porovnání upozorní na nevyhovující stav, je třeba v ŠVP rozvážit jeho řešení.

Pro zpracování *vzdělávacího obsahu* ve ŠVP platí pro všechny mateřské školy (tedy jak pro běžné, tak i speciální) obdobná základní pravidla. Znamená to, že i v ŠVP mateřské školy při zdravotnickém zařízení je třeba formulovat *nabídku činností v podobě integrovaných bloků*. Podobu těchto bloků pochopitelně ovlivní konkrétní podmínky a možnosti školy (prostorové a materiální podmínky, zdravotní stav dětí) i konkrétní cíle vzdělávání. Spektrum nabízených témat i činností bude pochopitelně užší. Školní vzdělávací program speciální mateřské školy při zdravotnickém zařízení nemůže postihnout veškerý vzdělávací obsah daný RVP PV. Program, resp. bloky, mohou obsahovat jen určitý *výběr učiva, který lze v podmínkách zdravotnického zařízení dětem nabídnout a realizovat*. *Naopak na některé učivo (témata, činnosti) může být kladen větší důraz, popř. mohou být zařazována i témata další, která jsou pro dané prostředí zvláště vhodná nebo která se přirozeně vážou ke specifice prostředí či životní situaci dítěte*. Jde o to, aby *nabídka aktivit byla bohatá a maximálně pestrá*, aby děti měly z čeho vybírat a program nebyl pro ty, které jsou ve zdravotnickém zařízení delší dobu, nezajímavý a příliš jednotvárný.

Protože učitelka musí velice improvizovat, vzdělávací obsah by měl být v ŠVP vymezen jen *velmi obecně*, aby umožňoval individuálně odlišnou práci s dětmi a děti ani pedagogy zbytečně nesvazoval. Mělo by být zcela dostačující, aby program obsahoval *jen několik menších, resp. krátkodobějších tematických celků, projektů či programů*, pro které jsou ve zdravotnickém zařízení vhodné prostory, pomůcky, hračky a další vybavení a které odpovídají situaci, ve které se děti ocitají. Z těchto bloků může učitelka vybírat vždy takový, který se jí zdá v dané chvíli vhodný. V zásadě jde

o to, aby učitelka měla stabilně připravenou nabídku aktivit, ze které může vycházet a kterou může v různých obměnách opakovat. Důležité je, aby učitelka uměla vystihnout zájem i možnosti dítěte a tomu nabídku aktivit přizpůsobovat. Právě proto, aby učitelka měla dostatečnou *možnost reagovat na proměnlivé potřeby, zdravotní stav i nálady dětí i na častou proměnu dětského kolektivu*, nemá smyslu bloky v ŠVP příliš rozvádět, stačí stručně popsat jejich cíle a naznačit konkrétní obsah (tematické okruhy, nabízené činnosti). Dále musí pracovat učitelka sama. V tomto typu mateřské školy se v daleko větší míře, než je tomu v běžné mateřské škole, předpokládá, že učitelka je samostatná, vynalézavá a tvořivá, že je schopna akceptovat neustálý vývoj a objektivní změny situace i aktuální subjektivní prožitky dětí a ve své práci *smysluplně improvizovat* (znamená to, že by měla průběžně a přirozeně *pracovat se zpětnou vazbou*).

Co se týče *doplňujících programů, projektů a dalších aktivit*, je dle potřeb samozřejmě možno s nimi pracovat v rámci ŠVP obdobně, jako je tomu v jiných mateřských školách (včetně případného začlenění *speciálně pedagogické péče*).

Požadavek uvést v ŠVP *přehled evaluačních aktivit, resp. přehled* o tom, jak učitelka zjišťuje, zda a do jaké míry její program funguje, platí i pro speciální mateřské školy při zdravotnickém zařízení. Nejde o vytvoření a popsání složitého systému, ale spíše o to, aby si učitelka uvědomila nutnost pracovat se zpětnou vazbou a popsala způsob, jakým postupuje. Půjde zřejmě o to, aby si vymezila určité okruhy, které považuje v dané situaci a ze svého hlediska za podstatné, a vymezila si konkrétní jevy, na které se zaměří. Vzhledem ke specifice práce tohoto typu mateřské školy by měl být důraz *kladen především na naplňování individuálních potřeb dětí po dobu, po kterou ve zdravotnickém zařízení pobývají*.

**Manuál k přípravě školního (třídního) vzdělávacího programu mateřské školy
2005**

Vydal: Výzkumný ústav pedagogický v Praze

Náklad: 500 kusů

Tisk: ÚIV, Nakladatelství TAURIS

Druhé vydání

Rok vydání: 2006

ISBN 80-87000-01-3